

Povezivanje filma s nastavnim sadržajima drugih područja Hrvatskoga jezika

Kovačević, Renata

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:108379>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-31**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Engleskoga jezika i
književnosti

Renata Kovačević

**Povezivanje filma s nastavnim sadržajima drugih područja
Hrvatskoga jezika**

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Vesna Bjedov

Osijek, 2019.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Engleskoga jezika i
književnosti

Renata Kovačević

**Povezivanje filma s nastavnim sadržajima drugih područja Hrvatskoga
jezika**

Diplomski rad

Humanističke znanosti, Interdisciplinarne humanističke znanosti, Metodike
nastavnih predmeta humanističkih znanosti

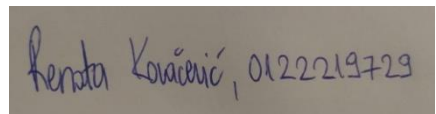
Mentorica: doc. dr. sc. Vesna Bjedov

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 26. studenoga 2019.

A rectangular box containing a handwritten signature in blue ink. The signature reads "Renata Kovačić, 0122219729".

ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1.	Uvod	1
2.	Film kao dio medijskoga odgoja i obrazovanja	2
3.	Film u nastavi Hrvatskoga jezika	4
3.1.	Film u predmetnom području medijska kultura i predmetnom području kultura i mediji	5
3.1.1.	Film u predmetnom području medijska kultura u osnovnoj školi	5
3.1.3.	Film u novom kurikulumu	8
3.2.	Film u nastavi književnosti	9
3.3.	Film u nastavi hrvatskoga jezika	11
3.4.	Film u nastavi jezičnoga izražavanja.....	12
4.	Metodički aspekti nastave filma u povezujućem odnosu s drugim predmetnim područjima	14
4.1.	Pedagoški metodički sustavi u nastavi filma	14
4.1.1.	Pedagoškoprarnatički sustav	14
4.1.2.	Problemsko-stvaralački sustav.....	15
4.1.3.	Korelacijsko-integracijski sustav.....	16
4.2.	Tipovi filmskonastavnih sati.....	17
4.3.	Mjesto filmskih pojmova i strukturnih elemenata u školskoj interpretaciji	19
4.4.	Nastavni oblici rada koji promiču povezanost filma s drugim predmetnim područjima	20
4.5.	Nastavne metode usmjerene povezivanju filma s drugim predmetnim područjima	22
4.6.	Struktura nastavnog sata interpretacije filma.....	24
5.	Povezivanje filma s nastavnim sadržajima drugih područja Hrvatskoga jezika.....	27
5.1.	Igrani film <i>Mi djeca s kolodvora Zoo</i> u nastavi književnosti	28
5.2.	Animirani film <i>Igra</i> u nastavi hrvatskoga jezika.....	30
5.3.	Dokumentarni film <i>Povratak</i> u nastavi jezičnoga izražavanja	32
6.	Zaključak.....	35
7.	Literatura	37
8.	Izvori	37
10.	Životopis	45

Sažetak

U ovome radu govori se o povezivanju filma s nastavnim sadržajima predmetnih područja književnosti, hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja unutar nastavnog predmeta Hrvatski jezik.

Na početku se objašnjava potreba za odgojem za medije i medijskim obrazovanjem koji su temelj uspješne nastave filma, ili bilo kojega drugoga medija. Prikazuje se nastava filma prema dvama različitim programima: starom programu i novom kurikulumu. Prema starom programu, film se u osnovnoškolskom obrazovanju proučava unutar predmetnog područja medijska kultura, dok se u srednjoškolskom obrazovanju medijska kultura, pa samim time i film, nalaze u izbornom programu¹. U novom nacionalnom kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik iz 2019. godine nastava se ostvaruje unutar tri međusobno povezana predmetna područja: hrvatski jezik i komunikacija, književnost i stvaralaštvo, kultura i mediji, a film se nalazi unutar predmetnoga područja kultura i mediji. Donose se prikazi filma unutar medijske kulture i kulture i medija, a zatim se prikazuju načini uključivanja filma u nastavu književnosti, hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja. Metodika nastave filma, znanstvena disciplina koja proučava zakonitosti filmskoga odgoja i obrazovanja, obiluje teorijskim aspektima, a u središnjem se dijelu ovoga rada prikazuju i opisuju oni aspekti relevantni za uspješno povezivanje nastavnih sadržaja u nastavnome procesu.

Za ovaj su diplomski rad korišteni različiti stručni izvori, ali oni koji se najviše spominju i koriste u ovome radu jesu Težakova *Metodika nastave filma* i Rosandićeva *Metodika književnoga odgoja*, u kojima se najdetaljnije opisuju film u nastavi i metodički aspekti važni za ostvarivanje uspješne nastave filma. Za prikaz filmskih nastavnih sadržaja i nastavnih sadržaja drugih predmetnih područja korišteni su Nastavni plan i program za osnovne škole (2006.) i Nastavni plan i program za gimnazije (1994.) budući da se novi kurikulum još ne primjenjuje u svim razredima osnovne i srednje škole².

Zaključno se donose prijedlozi povezivanja filma s nastavnim sadržajima književnosti, hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja, koji pridonose ostvarivanju uspješne nastave filma.

Ključne riječi: film, povezivanje, nastavni sadržaji, predmetna područja

¹ Nastavni plan i program za gimnazije (1994.)

² „Ova Odluka stupa na snagu prvoga dana od dana objave u »Narodnim novinama«, a primjenjuje se za učenike 1. i 5. razreda osnovne škole i 1. razreda gimnazije od školske godine 2019./2020., za učenike 2., 3., 6. i 7. razreda osnovne škole, 2. i 3. razreda gimnazije od školske godine 2020./2021., a za učenike 4. i 8. razreda osnovne škole i 4. razreda gimnazije od školske godine 2021./2022.“ (Narodne novine, 2019.)

1. Uvod

Nastavnici su danas u stalnoj potrazi za novim metodama koje bi mogle osuvremeniti nastavu i promijeniti način na koji je učenici doživljavaju. Film je umjetnost koja je svoje mjesto pronašla u nastavnim planovima i programima za osnovne i srednje škole te se redovito primjenjuje u nastavi. Ipak, mogućnosti uključivanja filma kao nastavnog sredstva i izvora u nastavu još uvijek nisu dovoljno iskorištene.

Cilj je ovoga rada istražiti načine na koje se film može povezati s nastavnim sadržajima drugih predmetnih područja unutar nastave Hrvatskoga jezika: sa sadržajima književnosti, jezika i jezičnog izražavanja.

U početnom dijelu rada ističe se važnost uključivanja filma u odgoj za medije i medijsko obrazovanje koji bi trebali biti početna točka svakog nastavnika i učenika koji nastavu žele obogatiti medijem filma.

Slijedi poglavlje o filmu unutar nastave Hrvatskoga jezika u kojemu se, prema starom planu i programu i novom kurikulumu, određuju predmetna područja i smješta film. Donosi se pregled filmova i filmskih sadržaja unutar medijske kulture u osnovnim i srednjim školama ovisno o obrazovnim postignućima, odnosno razvojno-spoznajnim stupnjevima učenika. Također, donosi se pregled sadržaja vezanih za nastavu kulture i medija u novom kurikulumu. U sljedećim poglavljima film se teorijski smješta u nastavu književnosti, hrvatskoga jezika i jezičnog izražavanja.

U središnjem se dijelu rada teorijski prikazuju i opisuju pedagoški metodički sustavi u nastavi filma, tipovi filmskonastavnih sati, mjesto filmskih pojmova i strukturnih elemenata u školskoj interpretaciji, socijalni oblici rada u nastavi filma te metode u nastavi filma unutar metodike nastave filma, koje su relevantne za ostvarivanje uspješnog povezivanja nastavnih sadržaja. Pozornost se usmjerava na mogućnosti povezivanja filma s predmetnim područjima Hrvatskog jezika, odnosno povezivanje filma s književnošću, jezikom i jezičnim izražavanjem.

U završnom dijelu rada svaki će aspekt povezivanja biti popraćen i konkretnim primjerima na kojima se iz metodičke perspektive mogu vidjeti neki od načina na koje se sadržaji filma mogu povezati s nastavnim sadržajima drugih predmetnih područja Hrvatskoga jezika.

2. Film kao dio medijskoga odgoja i obrazovanja

Danas se gotovo sve informacije primaju iz medija i pomoću medija zadovoljava se većina naših potreba. Zbog sve veće dominacije tehnologije nužno je u sve škole uvesti odgoj za medije koji će djecu, odnosno učenike, usmjeriti prema onim sadržajima koji su poticajni za njihov odgojno-obrazovni proces. Medijski odgoj i obrazovanje podrazumijeva i film kao nastavno sredstvo i izvor, a on se u novom kurikulumu nalazi unutar predmetnoga područja kultura i mediji. Kad se govori o odgoju za medije s naglaskom na filmskom odgoju, u nekim je državama on postao obvezni nastavni predmet još u prošlom stoljeću: „U Europi su prvi odgoj za medije uveli u Francuskoj, gdje su prije svega njegovali filmski odgoj. U Velikoj Britaniji, Kanadi, Australiji i drugim državama, medijska je pismenost obvezan dio jezične poduke od sedmoga do dvanaestog razreda“ (Erjavec, Zgrabljic 2000: 90). Medijska se pismenost smatra ključnim oblikom pismenosti 21. stoljeća, a tako su koncipirani odgojno-obrazovni ishodi u novom kurikulumu: „Učeći hrvatski jezik, učenici (...) stječu osnove čitalačke, medijske, informacijske i međukulturne pismenosti, što je preduvjet osobnomu razvoju, uspješnom školovanju, cjeloživotnom učenju te kritičkomu odnosu prema nizu pojava u društvenome i poslovnom životu“ (Narodne novine, 2019). Svaka nova generacija djece „odrasla u okolini koja je bogatija medijima i pripadajućim sadržajima, zbog čega se mijenja i percepcija i potencijal medijskog utjecaja na djecu“ (Ilišin, 2003: 10). Kada se govori o medijskom obrazovanju djece u Hrvatskoj, ono se još uvijek primarno ostvaruje kroz medijsku kulturu³, koja je jedna od sastavnica predmeta Hrvatski jezik od prvog do osmog razreda. U nacionalnom kurikulumu za Hrvatski jezik (2019.), za svaki razred osnovne škole i srednje škole, odnosno gimnazije, donosi se prijedlog postotne zastupljenosti predmetnih područja. Za predmetno područje hrvatski jezik i komunikacija predlaže se 50 % zastupljenosti, za predmetno područje književnost i stvaralaštvo 40 % zastupljenosti, a za predmetno područje kultura i mediji u svim razredima osnovne škole predloženo je 10 % zastupljenosti, dok se u razredima gimnazije predlaže 10-15 % zastupljenosti. Naglašava se kako nastavnik može odstupiti od preporučene predmetne zastupljenosti pojedinoga predmetnog područja do 10 %, što znači da nastavnik više vremena može posvetiti medijima, a posebno filmu koji je uvijek bio najzastupljeniji medij u nastavi. Ciboci (2018.) provodi istraživanje o nastavnim materijalima o medijskoj kulturi iz Hrvatskoga jezika te dolazi do zaključka kako je program medijske kulture, kao model medijskog obrazovanja u hrvatskim školama, zastario te se učenike kroz nastavne sadržaje rijetko potiče na kritičko promišljanje i

³ Nacionalni kurikulum u svim će razredima stupiti na snagu do školske godine 2021./2022.

stvaranje vlastitih medijskih sadržaja, odnosno nastava medijske kulture nije dovoljno osuvremenjena i učenike se ne potiče dovoljno na praktičan rad, ali se mijenja novim kurikulumom kojim se potiče na kritičko mišljenje i stvaralački rad: „Učenici, istražujući i pretražujući, zauzimaju kritički odnos prema prikupljenim informacijama iz različitih medija i uvježbavaju procijeniti i vrednovati njihove svrhe i namjene te ih stvaralački preoblikuju primjenom različitih strategija slušanja, govorenja, čitanja i pisanja“ (Narodne novine, 2019). Teško je govoriti o napretku u medijskom obrazovanju djece budući da ni nastavnici nisu dovoljno kompetentni i često nemaju natprosječnu medijsku izobrazbu kako bi mogli poučavati djecu: „Nagli razvoj medija traži drukčiju medijsku izobrazbu nastavnika. Oni bi trebali osim medija filma, na sličan način upoznati i fotografiju i video kao srodne medije. U škole bi trebalo uvoditi medijske pedagoge čiji bi osnovni zadatak bio osposobljavanje i vođenje učenika kroz svijet medija, posebice audio-vizualnih“ (Mikić, 2001: 242). Prema istraživanju (Ciboci, Osmančević 2015.) koje je 2013. godine provedeno među nastavnicima Hrvatskoga jezika u osnovnim školama, čak 57,8 % nastavnika smatra da učenici nakon završetka osnovne škole nisu dovoljno medijski pismeni na temelju onoga što su naučili u sklopu nastave Hrvatskoga jezika.

Prema svemu navedenome, zaključuje se kako u Hrvatskoj treba promijeniti načine na koje se medijska kultura poučava, odnosno treba ih prilagoditi suvremenoj nastavi, što bi se trebalo dogoditi do 2022. godine, kada novi nacionalni kurikulum stupi na snagu u svim razredima osnovne škole i gimnazije. Budući da film i filmska umjetnost imaju prioritet kad se govori o medijima u nastavi, posebnu pozornost valja usmjeriti upravo na film.

3. Film u nastavi Hrvatskoga jezika

S obzirom na to da se u Republici Hrvatskoj nastava trenutačno izvodi prema dvama programima, kao što je opisano u prethodnome dijelu rada, za potrebe će se ovoga rada rabiti pojmovi stari program i novi kurikulum.

Prema starom programu, Hrvatski se jezik u osnovnim školama ostvaruje u četiri predmetna područja: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijska kultura. Zadaće svakog predmetnog područja osmišljene su tako da pridonose ostvarenju temeljnoga nastavnoga cilja, a to je „osposobiti učenike za jezičnu komunikaciju koja im omogućuje ovladavanje sadržajima svih nastavnih predmeta i uključivanje u cjeloživotno učenje“ (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 27). U srednjim školama nastava Hrvatskoga jezika obuhvaća tri predmetna područja: hrvatski jezik, hrvatsku i svjetsku književnost i jezično izražavanje, a medijska kultura nalazi se u izbornom programu. Od ove školske godine, 2019./2020., na snagu stupa novi nacionalni kurikulum te se njime mijenja struktura predmeta Hrvatski jezik. Hrvatski jezik u osnovnim školama i gimnazijama sada se ostvaruje u tri predmetna područja: hrvatski jezik i komunikacija, književnost i stvaralaštvo, kultura i mediji. Temeljni nastavni cilj, prema novom kurikulumu, jest „osposobljavanje učenika za jasno, točno i prikladno sporazumijevanje hrvatskim standardnim jezikom, usvajanje znanja o jeziku kao sustavu, slobodno izražavanje misli, osjećaja i stavova te spoznavanje vlastitoga, narodnog i nacionalnog jezično-kulturnog identiteta“ (Narodne novine, 2019). Prema starom programu film se nalazi unutar predmetnog područja medijska kultura, a u novom kurikulumu promatra se unutar predmetnog područja kultura i mediji. Uspoređujući stari nastavni program i novi kurikulum, vidljivo je kako novi kurikulum pozornost nastavnika i učenika usmjeruje više na odgojno-obrazovne ishode nego na sadržaje učenja i poučavanja, a to znači da nastavnik ima veću slobodu u osmišljavanju nastavnog procesa. Sadržaji svih predmetnih područja međusobno se prožimaju i dopunjuju (unutarpredmetno povezivanje), a povezuju se i s ostalim nastavnim predmetima (međupredmetno povezivanje).

Medijska kultura u osnovnoškolskom obrazovanju obvezatni je sastavni dio predmeta Hrvatski jezik. Prema Nastavnom planu i programu za osnovne škole iz 2006. godine, zadaće predmetnoga područja medijska kultura jesu: osposobljavanje za komunikaciju s medijima, odnosno kazalištem, filmom, radijem, tiskom, stripom i računalom, primanje (recepcija) kazališne predstave, filma, radijske i televizijske emisije te osposobljavanje za vrjednovanje radijskih i televizijskih emisija te filmskih ostvarenja. Iz navedenih se zadaća može zaključiti

kako je temeljni cilj predmetnoga područja medijska kultura upoznati učenike s navedenim masovnim medijima i osposobiti ih za kritičan odnos prema medijima. Filmovi zauzimaju posebno mjesto među mnogim audiovizualnim materijalima koji se koriste u učenju i poučavanju jer se gledanjem filma omogućuje neograničen prijenos podataka i informacija, a učenicima film može pomoći u lakšem shvaćanju nastavnih sadržaja jer su u procesu učenja dopuštene određene metode kojima se pojednostavljuje ostvarenje ishoda učenja, ali „to ne znači da će se učenici morati manje truditi i da će jednostavnije postići cilj – upravo suprotno, filmovima će obogatiti proces učenja“ (Lib, 2008: 210).

3.1. Film u predmetnom području medijska kultura i predmetnom području kultura i mediji

Film se u odgojno-obrazovni proces uključuje na dva načina: kao nastavno sredstvo i kao umjetnički i filmološki sadržaj (filmska umjetnost, filmska kultura). Prema starom planu i programu, nastava filma odvija se unutar predmetnog područja medijska kultura, a novim se kurikulumom nastava filma odvija unutar predmetnog područja kultura i mediji. U nastavku se donose prikaz filma u predmetnom području medijska kultura, prema Nastavnom planu i programu za osnovne škole (2006.) i Nastavnom planu i programu za gimnazije (1994.), i prikaz filma u predmetnom području kultura i mediji, prema novom nacionalnom kurikulumu za Hrvatski jezik (2019.).

3.1.1. Film u predmetnom području medijska kultura u osnovnoj školi

Kada se promatra zastupljenost filma unutar predmetnog područja medijska kultura u osnovnim školama (Nastavni plan i program za osnovne škole, 2006.), može se zaključiti kako popis filmova (Prilog 1.) koji su predloženi prati određene teme, prilagođene uzrastu učenika, po pojedinim razredima, odnosno način usvajanja medijskih sadržaja kreće od jednostavnijih prema složenijim kognitivno-afektivnim procesima učenja. Zadaće nastave filma u osnovnoj školi usredotočene su na osnovno filmsko obrazovanje učenika koje se očituje u spoznavanju i razumijevanju temeljnih struktura i zakonitosti filmskog djela.

Upravo je tako koncipiran ustroj tema u petom razredu gdje je prva tema s kojom se učenici susreću *Filmski rodovi*, a ključni su pojmovi *dokumentarni film*, *animirani film* i *igrani film*. Budući da je naglasak na animiranom filmu, popis filmova koji se donosi sadrži

uglavnom animirane filmove: *Znatiželja* Borivoja Dovnikovića, *1001 crtež* ili *Igra* Dušana Vukotića, *Disneyevi* filmovi... Osim konkretnih predloženih filmskih naslova, predlažu se i suvremeni animirani filmovi po izboru.

Učenci šestoga razreda prvi se put susreću s temom *Filmska izražajna sredstva* čiji su ključni pojmovi *kadar*, *plan* i *kut snimanja*. U Nastavnom planu i programu preporučuje se gledanje filmova od najstarijih do najnovijih, odnosno kronološki jer se pretpostavlja da će učenici na taj način najbolje uvidjeti različita filmska izražajna sredstva. Predloženi su filmovi *Ulazak vlaka u stanicu* i *Rušenje zida* braće Lumiere, zatim *Ben Hur* Williama Wylera, *Povratak Petra Krelje*, a posljednji je na popisu *Spiderman 2* Sama Raimija, u kojemu učenici mogu zamijetiti i razne filmske trikove.

U sedmom se razredu fokus stavlja na igrani film i njegove vrste, a učenici bi trebali moći „prepoznati i objasniti obilježja igranoga filma i filmske priče, uočiti ideju te odnose među likovima i izražajna sredstva, razlikovati vrste igranoga filma, usporediti film i književno djelo“ (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006: 45). Neki od predloženih filmova su *Tko pjeva, zlo ne misli* Krešimira Golika, *Billy Elliot* Stephena Daldryja ili neki suvremeni film po nastavnikovu izboru.

U predmetnom području medijska kultura u osmom razredu film je svakako najzastupljeniji medij jer se donose čak tri filmske teme. Prva od njih je *Scenarij, knjiga snimanja* nakon čije će obrade učenici moći razlikovati scenarij i knjigu snimanja te će uočiti ulogu redatelja, a kao pomoć pri svladavanju razlika predložen je film *Što je film: Filmska montaža*. Slijedi tema *Dokumentarni film* u kojoj se detaljnije uči o obilježjima i vrstama dokumentarnog filma, a filmovi koji se predlažu za gledanje jesu *Zelena ljubav* Rudolfa Sremeca, *Slamarke divojke* Ive Škrabala te *Druge* Zorana Tadića. Posljednja tema predmetnog područja medijske kulture u osnovnoškolskom obrazovanju posvećena je Zagrebačkoj školi crtanoga filma i njezinim najznačajnijim autorima poput Zlatka Boureka, Zlatka Grgića, Borivoja Dovnikovića i Dušana Vukotića, čiji se animirani filmovi, također, nalaze na popisu. Na popisu se još nalaze filmovi *Breza* i *Romeo i Julija* Ante Babaje i *Život je lijep* Roberta Benignija, a oni se mogu iskoristiti za uočavanje uloge redatelja.

3.1.2. Film u predmetnom području medijska kultura u srednjoj školi

Iako je medijska kultura sastavni i obvezatni dio predmeta Hrvatski jezik u osnovnim školama, u srednjim se školama predmetno područje medijske kulture nalazi u izbornom programu. U srednjoškolskoj nastavi Hrvatskoga jezika tako postoje tri obvezatna predmetna

područja: hrvatski jezik, hrvatska i svjetska književnost i jezično izražavanje. Budući da je medijska kultura uvrštena u izborni program, uključivanje nastavnih sadržaja medijske kulture u nastavni proces ovisi isključivo o nastavniku i učeniku. Pozitivno je što sudionici nastavnog procesa tako imaju veću slobodu u njegovu kreiranju, ali s druge se strane jasno vidi kako je medijska kultura u planu i programu srednjih škola zastupljena još manje nego u osnovnim školama.

U planu i programu srednjih strukovnih škola medijska kultura nije uvrštena u izborni program, odnosno izbornog programa nema. Propisana je samo svrha nastave medijske kulture, a to je izgradnja učenika kao individualnog bića. U daljnjoj razradi programa medijska se kultura ne spominje, ne predlaže se čak ni popis filmova za nastavu filma tako da se ne može govoriti o uključivanju predmetnog područja medijska kultura u nastavni proces iako to ponajprije ovisi o nastavniku i učenikovu zanimanju. Iz ovoga je primjera jasno vidljivo da je medijska kultura u srednjim strukovnim školama gotovo potpuno zanemarena.

S druge strane, u Nastavnom planu i programu za gimnazije predmetno je područje medijske kulture uvršteno u izborni program iz hrvatske i svjetske književnosti, koji „sadrži dodatni izbor reprezentativnih antologijskih književnih djela i tema, posebice suvremenih književnih djela te djela scenske, filmske i radiotelevizijske umjetnosti kojima se aktualiziraju problemi u književnim i kazališnim djelima starijih razdoblja” (*Nastavni plan i program za gimnazije*, 1994: 151). Iako se Nastavni plan i program za gimnazije sadržajno i metodološki povezuje s Programom za osnovnu školu te polazi od razine koju su učenici dostigli u osnovnoškolskom obrazovanju, u predmetnom se području medijske kulture, u gimnazijskom programu, ne propisuju obrazovna postignuća i ključni pojmovi. Ipak, za svaki se razred navode termini iz područja medijske kulture kojima bi se trebalo ovladati te se predlaže popis filmova za gledanje i interpretaciju (Prilog 2).

U prvom, drugom i trećem razredu gimnazije program prati gradivo petog, šestog, sedmog i osmog razreda, odnosno cilj je proširiti spoznaje o filmu stečene u osnovnoj školi. Obrađuju se značajke izraza, vrste, hrvatska i svjetska povijest animiranog, dokumentarnog i igranog filma. Među predloženim su filmovima *Igra* Dušana Vukotića, *Povratak* Petra Krelje, *Tko pjeva, zlo ne misli* Krešimira Golika, a ti su filmovi predloženi i u Nastavnom planu i programu za osnovne škole (2006.), iz čega se izvodi zaključak o velikoj sličnosti između dvaju nastavnih planova i programa.

U četvrtom se razredu gimnazije filmska umjetnost povezuje s ostalim umjetnostima: književnosti, televizijom, radijem, kazalištem i stripom. Predloženi filmovi su *Gospoda Glembajevi* Antuna Vrdoljaka, *Svoga tela gospodar* Fedora Hanžekovića i *Izgubljeni zavičaj*

Ante Babaje. Proučavajući ovaj, ali i sve popise filmova u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju, vrlo se brzo dolazi do zaključka kako je velik broj filmova na hrvatskom jeziku, odnosno hrvatske proizvodnje, što za cilj ima kod učenika potaknuti zanimanje za hrvatsku kinematografiju i razviti ljubav prema istoj: „Dakako, prvorazredni su nastavni izvori – domaći filmovi, filmovi u kojima se govori hrvatski“ (Težak, 1996: 172).

Proučavanjem nastavnih planova i programa za osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje zaključuje se kako je film najzastupljeniji medij koji se koristi u nastavnom procesu: „Kad se govori o medijima, prioritet se daje filmu i filmskoj umjetnosti. Film je najstroženija umjetnost jer obuhvaća mnoge druge umjetnosti i medije (likovnu umjetnost, fotografiju, književnost, strip, kazalište, glazbu), a istodobno je osobno doživljajni i društveni fenomen, kulturni i gospodarski, elitarni i populističan, zahtjevan i zabavan“ (Mikić, 2004: 11).

3.1.3. Film u novom kurikulumu

Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj (Narodne novine, 2019.) službeni je dokument koji je na snagu stupio u siječnju 2019. godine, a kojim su „povezane sve razine odgojno-obrazovnoga procesa u kojima se uči i poučava hrvatski jezik: osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje, tj. gimnazijsko, strukovno i umjetničko obrazovanje“ (Narodne novine, 2019). Novim kurikulumom nastava Hrvatskoga jezika organizira se u tri međusobno povezana predmetna područja: hrvatski jezik i komunikacija, književnost i stvaralaštvo, kultura i mediji. Nastava filma odvija se unutar predmetnog područja kultura i mediji, a za razliku od starog plana i programa, u novom kurikulumu nema konkretnog popisa filmova koji se predlažu za gledanje. Dakle, nastavnik ima potpunu slobodu prilikom biranja medijskih sadržaja, a prema tome i filmova koje će gledati s učenicima: „Učitelj/nastavnik, uvažavajući preporuke učenika, izabire medijske sadržaje, popularnokulturne i znanstveno-popularne tekstove s kojima se učenik svakodnevno susreće primjereno dobi, interesu, recepcijskim i spoznajnim mogućnostima“ (Narodne novine, 2019). S jedne strane pozitivno je što nastavnik može prema svojim i učenikovim afinitetima i mogućnostima birati filmove, ali s druge strane to donosi veliku odgovornost zbog toga što takva mogućnost izbora razumijeva nastavnikovu ne samo metodičku, nego i medijsku kompetenciju. U kurikulumu su, za 5. i 6. razred osnovne škole, unutar područja kultura i mediji okvirno predloženi sadržaji za ostvarivanje odgojno-

obrazovnih ishoda (Prilog 3.), a za 7. i 8. razred nema predloženih filmskih sadržaja. Također, za svaki razred gimnazije donose se okvirno predloženi sadržaji (Prilog 4).

Preporučena postotna zastupljenost predmetnog područja kultura i mediji u 5., 6., 7. i 8. razredu osnovne škole jest 10 %, a u razredima gimnazije preporučuje se 10-15 % postotne zastupljenosti. Budući da je film samo jedan od medija koji se obrađuju u nastavi, a u osnovnoškolskoj nastavi za Hrvatski jezik predviđeno je 175 sati godišnje, kao i u starom nastavnom planu i programu, 10 % nastave osigurane za medije znači da se za film, kazalište, strip, radio, televiziju, Internet i ostale digitalne medije izdvaja do 20 sati godišnje, što je uistinu premalo kako bi se učenicima osigurala kvalitetna nastava filma. U gimnaziji je, s obzirom na 140 sati Hrvatskoga jezika godišnje, predviđeno između 15 i 20 sati godišnje za učenje o kulturi i medijima. Ipak, nastavnik može od predloženih postotnih zastupljenosti odstupiti do 10 % (Narodne novine, 2019.) što znači da više nastavnih sati može organizirati za nastavu medija, odnosno filma, koji onda može uključiti u nastavu hrvatskog jezika i komunikacije ili književnosti i stvaralaštva čime se ostvaruje unutarpredmetno povezivanje, što je naglašeno i u samom kurikulumu: „Odgojno-obrazovni ishod ostvaruje se u skladu s potrebama, interesima i mogućnostima učenika te u povezanosti s ishodima nastavnih područja hrvatski jezik i komunikacija i književnost i stvaralaštvo“ (Narodne novine, 2019).

Usporedbom filmskih nastavnih sadržaja u starom nastavnom planu i programu i novom kurikulumu, vidljivo je da su u Nastavnom planu i programu za osnovne škole (2006.) i gimnazije (1994.) konkretno navedeni filmski nastavni sadržaji koji se trebaju obraditi i popisati filmova koji prate navedene nastavne sadržaje, a s druge strane, u novom kurikulumu film nije toliko zastupljen; naglasak je na razumijevanju teksta u različitim kontekstima i razumijevanju kulture, a o nastavniku ovisi koje će konkretne medijske sadržaje, odnosno filmove, uključiti u nastavni proces. Iako tako nastavnik ima veću slobodu u planiranju nastave, upitno je koliko je jednostavno odabrati filmove za obradu određenih nastavnih sadržaja, a to ponajprije ovisi o nastavnikovoj medijskoj kompetenciji.

3.2. Film u nastavi književnosti

Kada se govori o filmu u nastavi Hrvatskoga jezika, on se gotovo uvijek povezuje sa sadržajima književnosti. Budući da su film i književnost srodne umjetnosti, njihova veza u nastavi je vrlo čvrsta i česta. Prema Težaku (2002.), ta se veza ostvaruje prema trima različitim načelima, odnosno na trima različitim razinama: na razini koordinacije ili usklađivanja programskih sadržaja na istom obrazovnom stupnju, npr. pojmovi *fabula*, *tema*,

lik u nastavi filmske, scenske i književne umjetnosti u pojedinim razredima osnovne škole, na razini korelacije ili povezivanja filmskih i književnih sadržaja u jednom nastavnom procesu u kojemu, naprimjer, film služi kao motivacija za interpretaciju književnog djela ili učenici pišu scenarij prema odlomku iz književnog djela, i na razini integracije ili sjedinjavanja filmskih i književnih sadržaja u jedinstvenom, nerazdvojivom procesu, u kojemu učenici otkrivaju funkcije literarnih elemenata u filmu ili obrnuto te komparativno analiziraju, odnosno uspoređuju istoimeno književno i filmsko djelo. Uspoređivanjem književnog i filmskog djela, odnosno književne i filmske umjetnosti općenito, Težak (2002.) napominje kako će učenik mnogo naučiti o njihovim sličnostima, ali i razlikama; doći će do spoznaje da se literarni i filmski likovi razlikuju u mnogočemu, da riječ u filmu ne funkcionira na isti način kao riječ u književnom tekstu i da filmska fabula ne mora poštovati iste zakonitosti koje vrijede za književno djelo. Rosandić (2005.) navodi kako film u nastavu književnosti ulazi u dva različita oblika; kao nastavno sredstvo i kao nastavno područje, odnosno kao dio jezično-umjetničkog područja. Prema tome, nastavni se sat organizira ili primjenom nastavnog filma koji služi kao pomoć pri svladavanju gradiva ili se sadržaj sata temelji na filmu kao umjetničkom predlošku. Postoje kombinirani sati na kojima se pojavljuju književnoumjetnički i filmski sadržaj. Prema Težaku (2002.), ako su u nastavnom procesu podjednako zastupljene filmske i književne sastavnice, afirmira se filmsko-književni pristup. Interpretacija se onda usmjerava na najbitnije, najkarakterističije elemente filmskoga i književnoga djela da bi se uspjele obuhvatiti sve brojne sadržajne, strukturne i estetske sastavnice: „Sudjelovanje pojedinih sastavnica u sjedinjavanju ili povezivanju može biti ravnopravno (kad npr. u zajednički proces ulaze i jezik i književnost ili jezik i izražavanje). Katkad je jedna sastavnica središnja, težišna, pa je udruživanje centripetalno: jedna je sastavnica jezgra koja k sebi privlači jednu ili više drugih sastavnica“ (Težak, 1996: 113).

U nastavi književnosti dugo su prevladavali tradicionalni metodički sustavi: dogmatsko-reproduktivni, reproduktivno-eksplikativni i interpretativno-analitički sustav u kojima je interpretacija književnog djela bila temeljnim sadržajem nastavnog procesa. Težnja je suvremene nastave Hrvatskoga jezika primjena onih metodičkih sustava u čijemu su središtu učenik i njegova aktivna uloga: „Kada govorimo o metodičkim pristupima u nastavi filma, u tradicionalnoj su nastavi prevladavali reproduktivni i predavački, a u suvremenoj se prednost daje onim pristupima koji u središte pozornosti stavljaju učenika“ (Bjedov, 2006: 123). Novim nacionalnim kurikulumom restrukturiraju se nastavni planovi i programi te se veći naglasak stavlja na unutarpredmetno i međupredmetno povezivanje nastavnih predmeta i sadržaja: „Tijekom učenja i poučavanja učenici razvijaju različite vidove pismenosti

(komunikacijsko-funkcionalnu, čitalačku, informacijsku, medijsku i međukulturnu) koje su im potrebne za komunikaciju i suradnju te izražavanje i razvijanje ideja i stavova u svim ostalim nastavnim područjima, predmetima i međupredmetnim temama obuhvaćenim nacionalnim kurikulumima“ (Narodne novine, 2019). Budući da korelacijsko-integracijski sustav potiče unutarpredmetno i međupredmetno prožimanje i povezivanje sadržaja, primjena upravo tog sustava u nastavi književnosti, odnosno u nastavi Hrvatskoga jezika, može pridonijeti boljem učenikovu razumijevanju sadržaja svih predmetnih područja.

3.3. Film u nastavi hrvatskoga jezika

U nastavi hrvatskoga jezika može se primijeniti zvučni i nijemi film. Težak (1996.) navodi da se film, po nastavnoj svrsi, u nastavi jezika koristi na tri različita načina: 1. kao lingvodidaktički predložak, 2. kao filmskodidaktički predložak, 3. kao nastavni film.

Kao lingvodidaktički predložak u nastavi hrvatskoga jezika koristi se zvučni i nijemi film: „Zvučni film se može pojaviti i bez riječi. I takav može biti iskorišten u nastavi hrvatskog jezika, najčešće kao lingvodidaktički predložak za usmenu ili pismenu vježbu“ (Težak, 1996: 172). Osim u nastavi jezičnoga izražavanja, nijemi se film može primijeniti i u nastavi jezika, gdje nastavnik za učenike može osmisliti različite pismene vježbe u kojima učenici, primjerice, moraju obratiti pozornost na pisanje upravnoga govora, korištenje zareza u nezavisno složenim rečenicama, poštivanje pravopisne norme, pisanje infinitiva, pisanje zamjenica i slično. Zvučni i nijemi film koriste se u nastavi usmenog i pismenog izražavanja, u nastavi gramatike, pravopisa, pravogovora, stilistike i rječoslovlja. Po didaktičkoj usmjerenosti zvučni filmski lingvodidaktički predložak može poslužiti za: „oponašanje pravilnoga izgovora (naglasak, intonacija, slivenici č i ć i drugo), za otkrivanje pravogovornih, gramatičkih, rječničkih i drugih pogriješaka u izgovoru filmskih glumaca te za otkrivanje stilske vrijednosti riječi u filmskom dijalogu“ (Težak, 1996: 172).

U filmu kao filmskodidaktičkom predlošku naglasak se stavlja na riječ, odnosno prosuđuje se funkcija riječi, tako da nijemi film ne može poslužiti kao filmskodidaktički predložak. Iako riječ nije nezaobilazno filmsko izražajno sredstvo, film se njome služi, jednako u govorenu kao i u pisanu obliku. U interpretaciji filma u kojemu se pojavljuje riječ, nužna je i prosudba njezine funkcije u konkretnom filmskom djelu. U svakom se govorenom filmu može procijeniti je li i koliko je bila potrebna riječ, kako je iskorištena, je li srasla u sliku ili nije, je li pravilna ili nepravilna, je li stilogena ili neutralna. Težak (1996.) navodi primjere riječi u filmovima *Tko pjeva, zlo ne misli* i *Vlakom prema jugu*, u kojima analizira

jezik i govor pojedinih likova te kolika je vrijednost riječi za karakterizaciju likova i njihove okoline. Neki od filmova u kojima se također mogu analizirati jezik i govor likova ili se mogu iskoristiti za obradu ili utvrđivanje nastavnih sadržaja jezika jesu i *Breza Ante Babaje*, *Mećava* Pere Budaka i različiti sinkronizirani animirani filmovi, primjerice, *Ledeno doba*, *Pobuna na farmi*, *Potruga za Nemom*, *Pinocchio* i drugi.

Nastavni film u kojemu se koristi jezično gradivo rijetko se upotrebljava u nastavi. Težak (1996.) navodi kako strani kvalitetni jezični nastavni filmovi iz francuske produkcije nikada nisu uvezeni, a neki su gotovo nedostupni, primjerice Disneyev film *Abečedna zavjera*. Uporabom zvučnog element-filma otvaraju se znatne mogućnosti za obradu nekih jezičnonastavnih činjenica: a) standardni izgovor otvornika (primjerice, za učenike koji se teško odvikavaju svojih suviše zatvorenih ili suviše otvorenih samoglasnika *a, o, e*); b) standardni izgovor slivenika *č, ć, dž, đ*; c) standardni izgovor silaznih i uzlaznih naglasaka i uopće pravila naglašavanja u hrvatskom književnom jeziku; d) rečenična intonacija (silina, visina, boja glasa, stanka, brzina, silazna, ravna i uzlazna intonacija i drugo); e) različiti jezični pojmovi koji se najlakše objašnjavaju verbalno, ali uz pomoć animiranih grafičkih crteža (Težak, 1996: 175). Danas se nastavni film u kojemu se govori o jezičnome gradivu teško može pronaći, ali za obradu jezičnonastavnih činjenica nastavnik može pronaći neki hrvatski književnoumjetnički film na kojemu se, naprimjer, mogu obrađivati jezične teme vezane za dijalekte i narječja. To su, primjerice, filmovi *Breza Ante Babaje*, *Slamarke divojke* Ive Škrabala, *Kako je počeo rat na mom otoku* Vinka Brešana i drugi.

3.4. Film u nastavi jezičnoga izražavanja

Nastava jezičnoga izražavanja usko je vezana za nastavu ostalih predmetnih područja, odnosno književnosti, jezika i medijske kulture. Zbog toga se nastavni sadržaji jezičnoga izražavanja lako povezuju s nastavnim sadržajima drugih predmetnih područja Hrvatskoga jezika. U nastavi jezičnog izražavanja razvijaju se učenikove jezične djelatnosti: „Budući da je na prvome mjestu stjecanje komunikacijske jezične kompetencije, u nastavi će Hrvatskoga jezika prevladavati komunikacijski pristup kojim se potiču i razvijaju učenikove jezične djelatnosti – slušanje, govorenje, čitanje i pisanje“ (Visinko, 2010: 12). Film se u nastavi jezičnoga izražavanja koristi kao lingvodidaktički predložak, i to u nastavi usmenog i pismenog izražavanja i stvaranja. To znači da film, po didaktičkoj usmjerenosti, može poslužiti za jezično stvaralaštvo – subjektivno opisivanje, stvaralačko prepričavanje,

mijenjanje fabule, pisanje sastavaka i drugo. Visinko (2010.) navodi kako je u osnovnoj školi naglasak na jezičnoj djelatnosti opisivanja pri kojemu učenik razvija vještinu promatranja, zapažanja i izražavanja zapaženoga: „Osobito se razvija vještina promatranja i zapažanja vanjskoga lika te postupaka, ponašanja i govora osobe koja je predmet opisa“ (Visinko, 2010: 225). Film je odličan izvor za vježbe opisivanja kojima će učenik razviti posebne vještine i primjenom filma nastavnik može sat jezičnoga izražavanja učiniti kreativnim i zanimljivijim – film će učenicima poslužiti kao materijal na kojemu će raditi, uspješno ostvariti nastavne zadaće, upotrijebiti maštu i pokazati kreativnost. Primjerice, u nastavi jezičnoga izražavanja može se primijeniti animirani film *Surogat* Dušana Vukotića. Budući da u tom filmu nema riječi, učenik će različitim jezičnim djelatnostima razvijati maštu i kreativnost. Učenici na temelju pogledanoga filma mogu pismeno ili usmeno opisati likove, događaje, napisati izmišljeni dijalog između glavnog lika i njegove „djevojke“, prepričati radnju, i drugo. Jezične djelatnosti, odnosno jezično izražavanje u novom kurikulumu nije zasebno predmetno područje, nego su djelatnosti jezičnoga izražavanja (slušanje, govorenje, čitanje i pisanje) povezujuće sastavnice svih triju predmetnih područja što podrazumijeva njihovu zastupljenost u svim predmetnim područjima.

4. Metodički aspekti nastave filma u povezujućem odnosu s drugim predmetnim područjima

Da bi se uspostavio metodički odnos povezivanja filma s drugim predmetnim područjima, u sljedećim će se potpoglavljima opisati oni metodički aspekti koji sudjeluju u povezivanju filma s drugim predmetnim područjima. To znači da će se pozornost posvetiti odabranim nastavnim sustavima, tipovima filmskonastavnih sati, mjestu filmskih pojmova i strukturnih elemenata u školskoj interpretaciji, oblicima rada koji promiču povezanost filma s drugim nastavnim područjima i nastavnim metodama koje su usmjerene povezivanju filma s drugim predmetnim područjima, a na kraju se donosi struktura nastavnog sata interpretacije filma.

4.1. Pedagoški metodički sustavi u nastavi filma

Težak (2002.) metodičke sustave u nastavi filma dijeli na ideološke, kulturološke i pedagoške metodičke sustave. Metodički sustav koji će se u određenom trenutku koristiti u nastavi filma ovisi o društvu koje u odgojno-obrazovnim programima određuje svrhu, ciljeve i zadaće. Budući da se u suvremenoj nastavi prednost daje sustavima koji u središte postavljaju učenika, a u ovom se radu govori o povezivanju filma s drugim predmetnim područjima Hrvatskoga jezika, objasniti će se pedagoškopragsmatički, problemsko-stvaralački i korelacijsko-integracijski metodički sustavi.

4.1.1. Pedagoškopragsmatički sustav

Odgojno-obrazovne potrebe učenika u središtu su filmske nastave kada se govori o pedagoškopragsmatičkom sustavu: „Nastavom filma treba spriječiti negativne utjecaje ekrana i iskoristiti sve ono pozitivno što ekran može pružiti općem odgoju i obrazovanju (Težak, 2002: 62.) U pedagoškopragsmatičkom sustavu film se koristi za razvoj spoznajnih moći i bogaćenje sveukupnog učenikova znanja, zbog čega se zanemaruje bitna odrednica filma: „U tom sustavu olako se prelazi preko estetske strane filma, zanemaruje se film kao umjetnost” (Težak, 2002: 62). Budući da je u pedagoškopragsmatičkom sustavu naglasak na odgoju i općem obrazovanju putem filma, u takvom satu ne obrađuju se filmski nastavni sadržaji nego film služi kao sredstvo kojim će se nastavnik poslužiti kako bi s učenicima na zanimljiv način obradio nastavne sadržaje iz drugih predmetnih područja. To, primjerice, u nastavi

Hrvatskoga jezika može biti dokumentarni film o piscu čija se djela obrađuju u nastavi (naprimjer o Miroslavu Krleži, Dragutinu Tadijanoviću), povijesnim događajima koji su utjecali na razvoj hrvatskoga jezika i slično.

4.1.2. Problemsko-stvaralački sustav

Problemsko-stvaralački sustav svakako u središte postavlja učenika, a osim što je usmjeren prema učeniku, usredotočen je i na osposobljavanje razvoja kritičkog odnosa prema filmu i prosuđivanju funkcije i vrijednosti filmskoga djela: „Stvaranjem problemskih situacija, otkrivanjem i rješavanjem problema učenik se priprema za samostalan pristup filmu, za argumentirano vrednovanje filmova, za pouzdanu i objektivniju selekciju ponuđenih filmova i emisija, a u idealnim situacijama i za vlastito filmsko stvaralaštvo” (Težak, 2002: 62). Dakle, problemsko-stvaralački sustav daje naglasak „stvaranju problemske situacije, zapažanju, isticanju i istraživanju problema“ (Bjedov, 2006: 123). Dok Kajić (1979.) u strukturi nastavnog sata koji se temelji na načelima problemsko-stvaralačkog sustava predlaže ovakav ustroj: stvaranje problemske situacije – zapažanje problema – vrednovanje i izbor relevantnih problema – analitičko istraživanje izabranoga problema (ili izabranih problema) – razmatranje mogućih rješenja – sinteza (prihvatanje i odbijanje rješenja, zaključak), Rosandić (2005.) predlaže sljedeće etape: stvaranje problemske situacije - definiranje problema i metode – samostalan rad učenika – analiza i korekcija rezultata – zadavanje novih zadataka. Kada se govori o nastavi filma unutar problemsko-stvaralačkog sustava, Bjedov (2006.) predlaže sljedeće etape sata: stvaranje problemske situacije (motivacija i najava filma) – gledanje filma – emocionalno-intelektualna stanka – objavljivanje doživljaja – zapažanje i isticanje problema – istraživanje problema – obilježja filmskoga jezika – uopćavanje/sinteza – ponovno gledanje filma (ili samo dijela) – stvaralački rad. Problemsko-stvaralački sustav poželjan je u nastavnom satu povezivanja filmskih nastavnih sadržaja s nastavnim sadržajima književnosti, jezika ili jezičnog izražavanja budući da učenik istražuje i radi samostalno te tako dolazi do zaključaka. Takav bi se sustav, primjerice, mogao primijeniti u srednjoj školi u usporedbi lektirnog djela *Gospođa Bovary* i istoimenog filma. Naprimjer, nastavnik može učenicima dati popis pitanja koja se odnose na psihološku karakterizaciju Emme na koja učenici odgovaraju kod kuće tijekom čitanja lektirnog djela (*Utječe li seoski život na Emmu? Kako Emma shvaća ljubav i brak?*) i slično, ali s naglaskom na oprimjeravanje odgovora citatima iz

djela. Na nastavnom satu učenici gledaju film, zapisuju karakteristike glavnog lika i oprimjeruju ih, čitaju svoje odgovore i uspoređuju načine karakterizacije glavnog lika u književnom djelu i filmu, uočavaju razlike između djela i filma, razmišljaju o načinima na koje se mogla izbjeći tragedija, a zatim aktualiziraju temu braka i preljuba. U problemsko-stvaralačkom sustavu učenik je istraživač koji radi samostalno, odnosno rabi svoju imaginaciju i stvaralačku aktivnost te u konačnici dolazi do rješenja problema.

4.1.3. Korelacijsko-integracijski sustav

Korelacijsko-integracijski sustav potiče unutarpredmetno i međupredmetno prožimanje i povezivanje sadržaja s ciljem integracije novoga znanja u učenikovo spoznajno, emocionalno i životno iskustvo. Težište nastave pomiče se s nastave usmjerene na sadržaje prema nastavi usmjerenoj na učenika, a temelje postavlja u uspoređivanju i raščlambi povezujućih sastavnica različitih područja: „Korelacijsko-integracijski metodički sustav uspostavlja pojam korelata/ekvivalenta koji omogućuju uspostavljanje veza i odnosa između različitih umjetnosti, tj. umjetničkih djela iz različitih područja” (Rosandić, 2005: 206). Kako mu i sam naziv govori, riječ je o sustavu koji se temelji na povezivanju, sjedinjavanju i uspoređivanju sadržaja umjetničkih djela (filmskoga, književnoga) ili programskih sadržaja pojedinih nastavnih predmeta (hrvatski jezik, glazbena kultura, likovna kultura, priroda i drugi). Filmska umjetnost kao predmetno područje, prema Rosandiću (2005.), postavljena je u korelacijski položaj prema drugim predmetnim područjima: nastavi književnosti, nastavi jezika, nastavi izražavanja i stvaranja. Ako se koncepcija kojega metodičkog sustava primjenjuje samo pri obradi pojedine nastavne jedinice ili nastavne teme, tada se ne govori o sustavu nego o pristupu. Budući da se u nastavku govori isključivo o nastavi filma, upotrebljavat će se termin *pristup*. Kada se govori o korelacijskom pristupu filmu, on se „temelji na usporednom odnosu sadržaja gdje je svaki sadržaj zasebna tvorevina, ali se među njima otkriva ono što im je zajedničko ili različito“ (Bjedov, 2006: 126). Korelacija se može ostvariti i u okviru odgojno-obrazovnog područja, što znači povezivanje nastave filma s drugim nastavnim predmetima: likovnom kulturom, glazbenom kulturom ili nastavom stranih jezika. Težak (2002.) pobliže pojašnjava razine koordinacije, korelacije i integracije na primjeru srodnosti filma i književnosti, koja je ujedno i uzrok njihove čvrste i česte veze u školi: „Ta se veza ostvaruje na razini koordinacije ili usklađivanja programskih sadržaja na

istom obrazovnom stupnju (fabula, tema, lik – u nastavi filmske, scenske i književne umjetnosti u pojedinim razredima osnovne škole), na razini korelacije ili povezivanja filmskih i književnih sadržaja u jednom nastavnom procesu (film kao motivacija za interpretaciju književnog djela, pisanje scenarija prema odlomku iz književnog djela) i na razini integracije ili sjedinjavanja filmskih i književnih sadržaja u jedinstvenom, nerazdvojivom procesu (otkrivanje funkcije literarnih elemenata u filmu, komparativna analiza istoimenoga književnog i filmskog djela)” (Težak, 2002: 296). Tijek sata, odnosno etape u nastavi filma u korelacijsko-integracijskom sustavu, prema Bjedov (2006.), mogu izgledati ovako: doživljajno-spoznajna motivacija – najava filma – gledanje filma – emocionalno-intelektualna stanka – objavljivanje doživljaja – uspoređivanje i raščlamba povezujućih sastavnica (književno djelo/film/scensko djelo) – uopćavanje/sinteza – ponovno gledanje filma (ili samo dijela) – stvaralački rad. U nastavi Hrvatskoga jezika korelacijsko-integracijski je sustav nezaobilazan budući da se nastavni sadržaji svih predmetnih područja mogu različito povezivati i kombinirati. Povezivanje filma s nastavnim sadržajima drugih predmetnih područja svakako se temelji na korelacijsko-integracijskom pristupu.

Primjena kojega od nabrojanih metodičkih sustava i pristupa svakako zahtijeva poseban ustroj sata u nastavi filma, koji će ovisiti ponajprije o tipu filmskonastavnog sata, nastavnim sadržajima i razinama njihova povezivanja.

4.2. Tipovi filmskonastavnih sati

Težak (2002.) donosi sedam tipova filmskonastavnih sati, podijeljenih prema zadaćama koje se trebaju ostvariti u nastavnom procesu:

1. Sat obrade filma *radi potpunijega doživljavanja i razumijevanja sadržaja* odabranog filmskog djela. U ovom filmskonastavnom satu naglasak je na učeničkom doživljaju te razumijevanju likova i fabule, stoga će se takvi sati odvijati uglavnom u počecima upoznavanja učenika s filmom, naprimjer u petom razredu osnovne škole, kada se učenici upoznaju sa zakonitostima filmskog djela, a unutar predmetnog područja književnosti obrađuje se *fabula i dijelovi fabule*, učenici mogu pogledati neki *Disneyjev* suvremeni animirani film utemeljen na bajci, primjerice *Djevojčica sa šibicama* (2006.)
2. Sat obrade filma *radi spoznavanja novih filmskih pojmova, strukturnih elemenata filma, filmskih specifičnosti*. Ovakav sat karakterističan je u višim razredima osnovne škole kad se učenici prvi put susreću s novim filmskim pojmovima, naprimjer u šestom razredu osnovne

škole jer je tada u nastavnom planu i programu propisana tema *Filmska izražajna sredstva* čiji su ključni pojmovi *kadar*, *plan* i *kut snimanja*. Učenici o tim pojmovima mogu učiti gledajući film *Što je film: Filmska izražajna sredstva*, a unutarpredmetno povezivanje može se ostvariti s jezičnim izražavanjem; učenici na temelju filma mogu napisati sažetak.

3. Sat interpretacije filma radi *utvrđivanja filmskoga znanja*. Učenici utvrđuju znanja koja su stekli na prethodnim satima – zapažanje stilskih osobitosti filma, prosuđivanje izražajnih i sadržajnih vrijednosti filma. Budući da se radi o satu na kojemu se utvrđuju znanja o filmu, nastavnik može iskoristiti slobodu i s učenicima pogledati suvremeni film na kojemu mogu zapaziti stilske osobitosti filma, ali i odgojne vrijednosti, primjerice film *Čudo* (2018.), koji ima iznimnu odgojnu komponentu.

4. Sat interpretacije filma radi *provjeravanja znanja*. Ovaj tip sata zahtijeva od učenika više samostalnoga, individualnoga rada nego drugi satovi; od učenika se očekuju rješavanje različitih zadataka, pisanje osvrta ili analize, pismeni odgovori. Na ovakvom satu nastavnik može provjeriti učenikovo znanje o filmu, ali i drugim nastavnim sadržajima. Primjerice, učenici mogu pogledati nijemi film (filmovi Charlieja Chaplina) i na temelju njega napisati sastavak, prepričati radnju i slično, na čemu će nastavnik provjeriti njihovo znanje iz područja jezičnog izražavanja i jezika.

5. Sat interpretacije filma radi *otkrivanja njegovih osnovnih vrijednosti*. Nakon što učenici steknu osnovno filmološko znanje, ovi će sati biti češći jer im je cilj prosudba filmskog djela, odnosno učenici stječu kritički odnos prema filmu. Budući da se učenici prema filmu odnose kritički, nastavnik može s učenicima pogledati film koji je dobio različite ocjene kritičara i tako uključiti učenike u raspravu čime se filmski sadržaj povezuje s nastavom jezičnoga izražavanja; različita mišljenja mogu biti poticajem za usmenu raspravu ili polemiku na satu. Težak (2002.) kao primjer filma koji može biti poticaj za raspravu navodi film *Vila Orhideja* Krešimira Golika, koji je dobio različite i kontroverzne kritike filmskih kritičara, novinara i sveučilišnih profesora. Nastavnik s učenicima može pročitati mišljenja kritičara i zatim „uputiti diskusiju (ili usmjeriti učeničko samostalno pisanje) na svega tri pitanja: *Odgovara li Vila orhideja vašoj generaciji? Koliko je film moderan ili nemoderan, kako po izrazu tako i sadržaju? Slažete li se s filmologom A. Peterličem kad preporuča da se ne gledaju samo filmovi namijenjeni našem naraštaju, našem sloju?*“ (Težak, 2002: 395).

6. Sat interpretacije filma radi *određivanja njegova mjesta u povijesti kinematografije*. Na ovakvim se satima obrađuju filmovi koji su u bilo kojem smislu značili pomak u razvoju svjetske ili domaće kinematografije. Kao primjer filma koji je označio pomak u razvoju

kinematografije u nastavi se može primijeniti bilo koji film braće Lumiere jer njihovi kratki filmovi označavaju same početke svjetske kinematografije.

7. *Sat povezivanja filma s drugim nastavnim područjima*: sat filma i književnosti, sat filma i scenske umjetnosti, sat filma i jezika, sat filma i jezičnog izražavanja i stvaranja. Utemeljeni na korelacijsko-integracijskom sustavu, ovakvi će sati značiti unutarpredmetno povezivanje, odnosno povezivanje filma s ostalim predmetnim područjima Hrvatskoga jezika. S obzirom na to da se sva predmetna područja Hrvatskoga jezika mogu međusobno povezivati i prožimati, moguće su različite inačice ovakvih sati. Težak (2002.) predlaže temu iseljeničtva koja povezuje hrvatsku književnost s početka 20. stoljeća s filmovima koji se snimaju krajem 20. stoljeća: „Tema je kao naručena za povezivanje svih nastavnih cjelina Hrvatskoga jezika. U tematskom planiranju potkraj završnog razreda osnovne škole može se predvidjeti tema *Trbuhom za kruhom*“ (Težak, 2002: 399). Nadalje, donosi se odsječak izvedbenoga plana u kojemu je predviđeno šest nastavnih sati za obradu teme i povezivanje svih predmetnih područja: Dragutin Domjanić, *U rudniku* (štokavska poezija D. Domjanića, lirska pjesma, smrt iseljenika u tuđini, nostalgija za rodnim krajem), a kao motivacija za taj nastavni sat predlaže se gledanje filma *Dernek* Zorana Tadića, čija je glavna tema nostalgija za rodnim krajem. Za drugi sat predlaže se tema *Raspravljajući tekstovi i rečenica*, a na trećem satu utvrđuje se i proširuje znanje o kajkavskom narječju. Na četvrtom satu obrađuje se pjesma *Iseljenik* Antuna Gustava Matoša, koja služi za obradu pjesničkih figura. Posljednja dva sata gleda se film *Specijalni vlakovi* Krste Papića i raspravlja se o njemu, a po završetku nastavnog sata dolazi do sinteze spoznaja stečenih u nastavnom ciklusu obuhvaćenom temom *Trbuhom za kruhom*“ (Težak, 2002: 399-401). Naravno, vrlo je važno pažljivo isplanirati temu, broj sati i nastavne sadržaje koji će se obrađivati u takvom nastavnom ciklusu, a budući da često neće biti dovoljno vremena za obradu svakog filmskog pojma i analizu filmskih struktura, važno je odrediti mjesto filmskih pojmova i strukturnih elemenata u školskoj interpretaciji.

4.3. Mjesto filmskih pojmova i strukturnih elemenata u školskoj interpretaciji

Budući da se u školskoj interpretaciji filma zbog različitih čimbenika ne mogu svestrano interpretirati svi filmski pojmovi ni potanko razmotriti svi elementi filmske strukture, ono što će nastavnik obuhvatiti svojom interpretacijom i što će biti središte nastavnog sata mora ovisiti o dvama kriterijima: djelu i potrebama učenika. Prema tome, Težak (2002.) donosi podjelu mjesta na kojima se određeni filmski pojam ili strukturni element može pojaviti i

kako se može iskoristiti: a) kao metodički zanemariva vrijednost (nulto mjesto); označava pojam koji nije od velike vrijednosti i ne mora se iskoristiti u školskoj interpretaciji, primjerice, to može biti glazba koja nema značajnu vrijednost u nekom dokumentarnom filmu, b) kao metodički manje važna vrijednost (rubno mjesto); pojam ili strukturni element na koji se samo usputno upućuje, primjerice rod ili vrsta filma, fabula itd., c) kao metodički najsvrsishodnije polazište (polazno mjesto); polazno mjesto označava središnji pojam od kojega u školskoj interpretaciji sve kreće, to je „element koji će omogućiti da se interpretacijsko klupko odmota prirodno, neusiljeno, logički povezano, bez digresija i naglih skokova, a da se i uspješno ostvare predviđene odgojno-obrazovne zadaće“ (Težak, 2002: 121), primjerice, prepričavanje filmske fabule, rasprava o liku, karakterne crte glavnih junaka, razgovor o ideji, kompoziciji itd., d) kao metodički važna pojedinost ravnopravna s više drugih podjednako važnih (ravnopravno mjesto), e) kao metodički najsvrsishodnija okosnica oko koje se interpretacija kreće tijekom cijelog nastavnog procesa (središnje mjesto); pojam ili strukturni element koji je težište interpretacije, najčešće su to fabula, rod ili vrsta, ideja, montaža, odnosno nastavni sadržaji kojima se ostvaruju odgojno-obrazovni ishodi.

U konkretnom povezivanju filma s ostalim umjetnostima (međupredmetno povezivanje) ili s predmetnim područjima Hrvatskoga jezika – satom književnosti, satom hrvatskoga jezika ili satom jezičnoga izražavanja (unutarpredmetno povezivanje) sat može biti filmocentričan, odnosno takav da je filmsko gradivo u središtu nastavnoga procesa, a područje s kojim se povezuje samo na njegovu rubu. Takvi će satovi biti oni u kojima će se obrađivati filmski nastavni sadržaji (kutovi snimanja, filmska izražajna sredstva i slično). Nadalje, s obzirom na gradivo koje se obrađuje, sat može biti lingvocentričan, književnocentričan, itd., gdje je film na rubu nastavnog procesa. Međutim, ta područja mogu biti i u ravnopravnom odnosu, odnosno oba područja mogu biti u središtu nastavnoga procesa – to su sati u kojima se uspješno obrađuju i povezuju filmski nastavni sadržaji sa sadržajima književnosti, jezika i jezičnog izražavanja.

4.4. Nastavni oblici rada koji promiču povezanost filma s drugim predmetnim područjima

U metodici nastave razlikujemo frontalni (čelni), individualni, tandemski (rad u paru) i grupni (skupinski) rad učenika. Teško je govoriti o „najboljem“ nastavnom obliku jer ga nema – svaki navedeni nosi određene prednosti, ali i nedostatke, a odabir pravog nastavnog oblika

rada ovisi o mnogočemu; učeniku, razredu, postavljenim ishodima učenja i vremenu predviđenom za obradu nastavnih sadržaja dvaju ili više predmetnih područja. Mikić (2001.) predlaže da nastavnik odabere onaj oblik rada za koji smatra da će kod učenika dati najbolje rezultate.

Frontalni (čelni) oblik koristi se najčešće prilikom projekcije filmova. Učenici film gledaju zajednički pri čemu svatko veću pozornost pridaje nečemu drugome što može biti vrlo korisno; jedan će učenik zamijetiti nešto što će drugi propustiti pa se film tako može temeljito obraditi, odnosno može se nadoknaditi sve propušteno. Iako se film gleda u skupini, pojedinac ga osobno shvaća i interpretira na svoj način (Mikić, 2001: 214). Takav oblik u nastavi filma koristi se onda kada učenici gledaju film s usmjerenim uputama koje im govori nastavnik, a gdje se od njih očekuje samostalni rad, primjerice: *Tijekom gledanja nijemog filma Mališan Charlieja Chaplina, obratite pozornost na ulogu filmskih izražajnih sredstava koja zamjenjuju riječ.*

Prema Težaku (2002.), primjena individualnog rada u nastavi filma donosi različite vrste zadataka koje učenici mogu rješavati: čitanje filmskih tekstova kao priprema za raspravu, pisanje različitih tekstova o filmu (do izražaja dolazi učenikovo jezično izražavanje – kritike, eseji, pojedinačni odgovori na zajedničko usmeno pitanje, pojedinačni odgovori na različita pismena pitanja), crtanje (tumačenje vlastite recepcije filma), stvaralački rad na knjizi snimanja po vlastitoj ideji i drugo. Naprimjer, nakon gledanja filma *Mališan*, svaki učenik pojedinačno iznosi svoja opažanja o korištenim filmskim izražajnim sredstvima, a nastavnik ih zapisuje na ploču – učenik će na taj način zabilježiti i ona sredstva koja su mu promaknula te će njihovim pojedinačnim odgovorima doći do temeljite obrade filmskih izražajnih sredstava u filmu. Učeničkim samostalnim radom do izražaja dolaze i njegove stvaralačke sposobnosti: „Učenik je intelektualno sam pred filmskom slikom pa ga i u nastavi treba staviti u identičan položaj: da sam umuje, razmišlja, prosuđuje i iznosi svoje dojmove” (Težak, 2002: 75).

Rad u paru vrlo je koristan oblik rada u nastavi jer može potaknuti na rad i manje ambiciozne i neaktivnije učenike – bitno je učenicima zadati takve zadatke u kojima je svatko zadužen za rad: „Svrha rada u paru jest aktivnost svakog učenika” (Peko, Pintarić 1999: 89). Učenicima se može zadati da pismeno ili usmeno odgovore na neko pitanje u paru, pri čemu se međusobno nadopunjavaju i usmjeravaju, naprimjer: *U paru odredite i zapišite ulogu glazbe u nijemom filmu Mališan i navedite primjere iz filma u kojima je glazba vrlo važna.* Nakon što učenici zajedno dođu do odgovora, o tome izvještavaju ostale učenike.

Grupni oblik smatra se vrlo zahvalnim oblikom u nastavi filma, a posebno u problemskom pristupu filmu. Učenici se mogu podijeliti u nekoliko grupa gdje će svaka dobiti svoj zadatak za istraživanje: „Raspodjela zadataka ovisit će o mogućnostima i afinitetima grupe, naravno u skladu sa samim filmom i odgojno-obrazovnim zadacima. Kako je grupni rad najuspješniji u svladavanju kvantitete, a složenost filma povlači za sobom i povećanu kako sadržajnu tako i izražajnu kvantitetu, taj nastavni oblik valja iskoristiti kada treba zapaziti veći broj činjenica relevantnih za prosudbu filma ili za stjecanje nekih spoznaja o filmu” (Težak, 2002: 74). Može se raditi o praćenju različitih filmskih izražajnih sredstava ili pak analizi nekih elemenata bitnijih za prosudbu i razumijevanje priče. Primjerice, prije gledanja filma *Mališan* nastavnik učenike može podijeliti u 4 skupine od kojih svaka ima drukčije upute za usmjereno gledanje; prva skupina obratit će pozornost na kadar, filmski plan i kut snimanja, druga će skupina obraditi osvjetljenje i boju u filmu, treća će se usmjeriti na glazbu, a četvrta na kostimografiju i scenografiju. Na taj će se način uspješno obraditi više činjenica, odnosno filmskih izražajnih sredstava.

4.5. Nastavne metode usmjerene povezivanju filma s drugim predmetnim područjima

Nastavne metode pridonose ostvarenju cilja nastave filma i one se, prema Težaku (2002.), zasnivaju na načinima spoznavanja sadržaja i materijalno-tehničkim postupcima. U Težakovoj *Metodici nastave filma na općeobrazovnoj razini* (2002.) prikazuje se vrlo razvijen sustav metoda s podjelom na vrste i podvrste, a ovdje će biti riječi o metodama usmjerenima povezivanju filma s drugim predmetnim područjima.

Zornim metodama obuhvaćaju se metode pokazivanja (demonstracije) i metode crtanja. Metode pokazivanja (demonstracije) obuhvaćaju: audiovizualna pokazivanja (projekcije zvučnih filmova i TV emisija), vizualna pokazivanja (projekcije nijemih filmova, dijafilmova, fotografija, plakata, slika, crteža, časopisa, predmeta (kamera, projektor, vrpca...) i auditivna pokazivanja (reprodukcija zvučnih snimaka). Kako bi se ova metoda uspješno provodila, nužno je osigurati odgovarajuću tehničku opremu škole i osobu koja zna rukovati tom opremom, a Težak navodi kako to može biti i netko od učenika. Samom projekcijom filma u nastavi koristi se metoda pokazivanja, a nastavnik može, primjerice, u etapi motivacije učenicima vizualno pokazati različite naslovnice knjige *Gospođa Bovary* i naslovnicu

istoimene filmske adaptacije na temelju kojih učenici pretpostavljaju o kojemu se djelu radi i koje su glavne teme u djelu.

Verbalne metode naglašavaju komponentu govora i dijele se na metode razgovora (dijaloške metode), metode čitanja, usmenog izlaganja i pisanja. Verbalnim metodama učenici se najviše približavaju nastavi jezičnoga izražavanja te se one mogu koristiti kako bi se sadržaji filma uspješno povezali upravo sa sadržajima jezičnog izražavanja. Naravno, u nastavi filma najzastupljenija je metoda razgovora; dijalogom se prodire u srž i bit promatranog filmskog djela. Prema Težaku (2002.), dijaloške metode obuhvaćaju više tipova razgovora. Reproductivni ili katehitički razgovor sastoji se od kraćih pitanja i određenih odgovora te se najčešće koristi prilikom reprodukcije teorijskoga znanja i provjeravanja činjenica, naprimjer: *Tko je autor dokumentarnog filma Povratak?* Heuristički ili sokratovski razgovor prevladava u osnovnoškolskoj nastavi, gdje nastavnik smišljenim, razvojnim pitanjima vodi razgovor tako da učenici postupno dolaze do zaključaka i novih spoznaja: *Koje razlike prepoznajete između književnog i filmskog djela Mi djeca s kolodvora ZOO?* Akademski ili goetheovski razgovor podrazumijeva razgovor u kojem su svi sudionici ravnopravni. Iako se može ostvariti u predmetnoj nastavi, predlaže se koristiti ga u srednjoj školi budući da su učenici do tada već stekli određenu filmsku naobrazbu. Raspravljajući ili diskusijski dijalog najčešće se koristi u školama i on se smatra osnovom problemsko-stvaralačke nastave: „U formi dijaloške rasprave postavlja se problem, ispituju se mogućnosti njegova rješenja i pronalazi se zajedničko, na analizi i argumentima zasnovano rješenje“ (Težak, 2002: 78). Iz raspravljčkog dijaloga, na temelju ueničkih različitih i sukobljenih mišljenja, može se razviti polemičan razgovor.

Metodama čitanja u nastavi filma obuhvaćaju se čitanje filmskih i televizijskih scenarija, književnih djela koja su predložak filmskim djelima, kritika, biografija, raznih članaka, teorija i povijesti filmske kulture. Učenici, primjerice, nakon gledanja filma *Gospođa Bovary* mogu čitati ulomke iz književnog djela i tako ostvariti korelaciju književnosti i filma.

Metode usmenog izlaganja (monološke usmene metode) naglasak stavljaju na ueničko usmeno izlaganje. Koristeći metode usmenog izlaganja vrlo se lako povezuju sadržaji filma i sadržaji jezičnoga izražavanja budući da sve metode usmenog izlaganja pripadaju usmenim oblicima jezičnoga izražavanja koji su uenicima propisani u nastavnim planovima i programima za osnovne i srednje škole: pripovijedanje, prepričavanje, izvješće i drugo. Kraća usmena izlaganja imaju prednost budući da ne oduzimaju mnogo vremena pa tako učenici mogu, naprimjer, nakon gledanja dokumentarnog filma *Povratak* usmeno prepričati radnju filma.

Metode pisanja brojne su i raznolike: zapisivanje podataka o filmu, piscu, redatelju, prepisivanje titlova, pismeni odgovori na pitanja, ispunjavanje anketnih upitnika, pismeno prepričavanje, pisanje dojmova, mišljenja, ocjene, kritičkih prikaza i dr. Ovdje se također uspješno i lako ostvaruje korelacija sa sadržajima jezičnoga izražavanja, naprimjer, kada učenici tijekom gledanja filma zapisuju natuknice vezane za upute koje su dobili prije usmjerenog gledanja filma, ili nakon filma kada učenici mogu pisati komentare, sastavke, eseje i slično, ovisno o nastavnim sadržajima jezičnoga izražavanja s kojima se filmski nastavni sadržaj povezuje.

4.6. Struktura nastavnog sata interpretacije filma

Ustroj nastavnoga sata filma ovisi o nastavnim sadržajima koji se obrađuju. Ako se nastavni sadržaji filma povezuju s nastavnim sadržajima drugih predmetnih područja Hrvatskoga jezika, nastavni sat različito se organizira, ovisno o vremenu i ishodima učenja. Nastavnik ima slobodu u organizaciji nastavnoga sata, ali nužno je pratiti neki logički slijed. Budući da se u ovome radu govori o satu povezivanja filma s nastavnim sadržajima drugih predmetnih područja, struktura nastavnog sata obrade donosi se po načelima korelacijsko-integracijskog sustava, po sljedećim etapama: doživljajno-spoznajna motivacija – najava filma – gledanje filma – emocionalno-intelektualna stanka – objavljivanje doživljaja – uspoređivanje i raščlamba povezujućih sastavnica (književno djelo/film/scensko djelo) – uopćavanje/sinteza – ponovno gledanje filma (ili samo dijela) – stvaralački rad (Bjedov, 2006).

1. *Doživljajno-spoznajna motivacija* – označuje emocionalno i racionalno pripremanje učenika na primanje novih sadržaja. Nastavnik može s učenicima raditi gotovo sve što mu se učini prikladnim, sve dok je njegov pristup originalan i problemski. Ako se na satu uspoređuju film i književno djelo *Gospođa Bovary*, nastavnik u etapi motivacije može s učenicima aktualizirati temu braka i preljuba sljedećim pitanjima: *Mislite li da se ljudi danas rastaju češće nego prije? Koji su glavni razlozi za razvod braka? Mislite li da u brakovima danas često dolazi do preljuba? Koji je razlog tomu?* Takav će razgovor učenicima omogućiti suvremenu sliku književne tematike iz 19. stoljeća te će učenici uočiti i važne sličnosti i razlike između shvaćanja braka, ljubavi, preljuba i morala u 19. stoljeću i u suvremenome svijetu.

2. *Najava filma* – Na kraju motivacijskog razgovora nastavnik poticajnim glasom najavljuje film koji će se gledati. Nužno je navesti osnovne podatke o filmu: autora filma, zemlju podrijetla i godinu proizvodnje. U višim razredima mogu se spomenuti scenaristi, glumci, redatelji, a uvijek je poželjno spomenuti neku zanimljivost ili informaciju, primjerice: *Film Gospođa Bovary dosada je ekraniziran čak šest puta.*
3. *Gledanje filma* – Budući da gledanje određenog filma ima svrhu i ciljeve, nužno je učenicima dati upute za rad, odnosno upozoriti ih na što trebaju obratiti pozornost tijekom gledanja, naprimjer: *Obratite pozornost na glavni lik Emmu, okarakterizirajte ju i izdvojite što ju je motiviralo na postupke koje je napravila.*
4. *Emocionalno-intelektualna stanka* – Poslije gledanja bilo kojeg filma učenicima treba dati određeno vrijeme kako bi sredili svoje emocije. Film obično izaziva snažne doživljaje koji ne prestaju odmah nakon završetka projekcije.
5. *Objavljivanje doživljaja* – učenici samostalno iznose svoje dojmove, mogu ih iznijeti crtežom, sastavkom, prepričavanjem, razgovorom ili nekim drugim načinom koji se čini primjeren. Ovisno o filmu, nastavnik može učenicima postaviti različita pitanja, primjerice: *Kakav je dojam na vas ostavio film? Kakve je osjećaje u vama izazvao?*
6. *Uspoređivanje i raščlamba povezujućih sastavnica* – najzahtjevnija i najsloženija nastavna situacija; budući da se radi o povezivanju različitih nastavnih sadržaja, mogućnosti obrade su raznovrsne, to naprimjer mogu biti određivanje filmske vrste, teme, mjesta i vremena radnje, usporedba filmskog i književnog djela, usporedba likova, usporedba izražajnih sredstava kojima se postiže isti cilj, korištenje filmskog djela za učenje određenih jezičnih sadržaja i rješavanje zadataka iz područja jezika, korištenje filmskog djela za različite pismene i usmene vježbe kao način povezivanja s nastavnim sadržajima jezičnoga izražavanja i mnoge druge mogućnosti, ovisno o odgojno-obrazovnim ishodima nastavnog sata.
7. *Uopćavanje/sinteza* – Peko i Pintarić (1999.) navode da uopćavanje, odnosno sinteza, za cilj ima povećati stupanj usustavljanja znanja. U ovoj se fazi stvaraju zaključci i usustavljaju sadržaji prema određenim kriterijima na osnovu svih elemenata koje su učenici uočili u prethodnoj fazi. U ovoj fazi primjenjuju se i oblici usmenog i pismenog izražavanja.
8. *Ponovno gledanje filma (ili samo dijela)* – ovisno o zadacima koji se pred učenike postavljaju, nastavnik može s učenicima ponovno pogledati film ili neki njegov dio.
9. *Stvaralački rad* – nakon gledanja filma djeca su vrlo često raspoložena za stvaralaštvo i igru čime ponavljaju doživljaj filma. Mogućnosti su brojne: crtanje, pisanje, gluma, slušanje filmske glazbe, simuliranje snimanja i drugo. Primjerice, nakon gledanja filma *Gospođa*

Bovary jedna se učenica može predstaviti kao Emma Bovary, sjesti ispred ostatka učenika i odgovarati na pitanja koja joj oni postavljaju.

5. Povezivanje filma s nastavnim sadržajima drugih područja Hrvatskoga jezika

Da bi se film uspješno povezo i sjedinio s nastavnim sadržajima drugih predmetnih područja Hrvatskoga jezika, nužno je nastavnikovo poznavanje filmske kulture i natprosječna filmska naobrazba. Također, nastavnik mora poznavati metodička načela, sustave, pristupe, metode i nastavne oblike u nastavi filma i u nastavi Hrvatskoga jezika, odnosno kako koncipirati ustroj nastavnog sata u kojemu se uspješno, neusiljeno i lako povezuju nastavni sadržaji filma i književnosti, filma i jezika, filma i jezičnog izražavanja. Isto tako, nastavnik mora brinuti o ostvarenju ishoda učenja, odnosno ciljeva koji se u nastavi filma postavljaju pred učenika. Učenik bi o filmu trebao učiti i znati isto koliko i o bilo kojoj drugoj umjetnosti: „Budući da je filmska umjetnost prisutnija u životu običnoga čovjeka od svih drugih umjetnosti, očito je školovanje za film masama bar toliko nužno koliko i školovanje za književnu, likovnu, glazbenu i druge umjetnosti“ (Težak, 2002: 15). U sljedećim će se poglavljima oprimjeriti povezivanje filma s književnošću, jezikom i jezičnim izražavanjem. S obzirom na to da je povezivanje i uspoređivanje sadržaja temeljem komparativnih pristupa, svi se nastavni sati ostvaruju u okviru korelacijsko-integracijskoga sustava. Budući da se nastava medijske kulture ne bi trebala svoditi samo na teoriju, već i na praktičan rad učenika, svako će poglavlje sadržavati i praktični dio, odnosno prijedlog povezivanja filma s određenim nastavnim sadržajem: „Teorija bez prakse – kotač bez osovine. Praksa bez teorije – slijepac na cesti“⁴ (Težak, 2002: 7). Budući da se radi o povezivanju više nastavnih sadržaja, u svakom prijedlogu povezivanja jasno će se navesti etape u kojima će se prikazati prijedlozi povezivanja. Također, jasno će se navesti i vrijeme, odnosno broj sati predviđen za obradu određenih sadržaja. Da bi sadržaj bio raznolikiji, svaki od predloženih filmova pripada drugom filmskom rodu i prikazuje se u različitim razredima; sa sadržajima književnosti povezuje se igrani film u sedmom razredu osnovne škole, sa sadržajima jezika povezuje se animirani film u petom razredu osnovne škole, a sa sadržajima jezičnoga izražavanja povezuje se dokumentarni film u drugom razredu gimnazije.

⁴ *Theoria sine praxi – rota sine axi. Praxis sine theoria – caecus in via* (lat.)

5.1. Igrani film *Mi djeca s kolodvora Zoo* u nastavi književnosti

Iako se povezivanje filma i književnosti temelji uglavnom na lektirnim djelima i filmovima predloženima u Nastavnom planu i programu, ovdje to nije slučaj. Naime, postoje mnogi filmovi koji su uspješne adaptacije književnih djela i koji se mogu iskoristiti u nastavi, a jedan od njih je svakako *Mi djeca s kolodvora ZOO* Ulija Edela. Film je utemeljen na istoimenoj autobiografskoj knjizi iz 1978. godine u kojoj su kronološki prikazane tri godine u životu Christiane F., djevojke koja se s 13 godina počela drogirati. Christiane na početku ima 13 godina i zato bi se ovaj film prikazao učenicima u sedmom razredu osnovne škole kada i oni imaju 13 godina jer će se na taj način uspješnije povezati s likom, a to će utjecati na ostvarivanje odgojnih ciljeva jer ovaj film ima snažnu odgojnu komponentu. U području medijske kulture u sedmom razredu obrađuje se filmski nastavni sadržaj *igrani film*, a obrazovna postignuća jesu „prepoznati i objasniti obilježja igranoga filma i filmske priče; uočiti ideju te odnose među likovima i izražajna sredstva; usporediti film i književno djelo“ (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 45). Nastavni sadržaji iz književnosti s kojima se film *Mi djeca s kolodvora Zoo* mogu povezati su *biografija, autobiografija* (uočiti obilježja biografije i autobiografije) i *lik u književnome djelu* (psihološka karakterizacija, socijalna karakterizacija, motiviranost postupaka lika). Film se može povezati sa sadržajima književnosti zbog usporedbe filma i književnog djela i usporedbe načina karakterizacije lika u književnom djelu i u filmu tako da temeljni ciljevi ovoga dvostrukog nastavnog sata mogu biti: uvidjeti elemente autobiografije u književnom djelu i filmu, odrediti psihičku i socijalnu karakterizaciju lika, usporediti film i književno djelo, konkretnije, usporediti načine karakterizacije Christiane, jezik kojim se mladež služi i izražajna sredstva. I filmsko i književno djelo u središtu su nastavnog procesa. Budući da je *usporedba i raščlamba povezujućih sastavnica* središnji dio nastavnog sata u kojemu se povezuju nastavni sadržaji filma i književnosti, donose se samo one etape ključne za sadržaje povezivanja: gledanje filma – najava teksta i čitanje – uspoređivanje i raščlamba povezujućih sastavnica.

Gledanje filma

Budući da se radi o dvostrukom nastavnom satu, a film je dugometražni, odnosno traje dva sata, učenici tijekom prvog nastavnog sata gledaju isječke iz filma u trajanju od 35 minuta. Prije usmjerenog gledanja filma dobivaju sljedeće nastavnikove upute: *Prilikom gledanja filma obratite pozornost na autobiografske elemente, na to kakva je Christiane te kako se mijenja kroz film, kakvo je društvo u kojemu se nalazi, kakvim se jezikom koristi mladež u filmu te koja se sredstva u filmu koriste kako bi se što zornije prikazao sadržaj.*

Najava teksta i čitanje

Na početku drugoga nastavnog sata učenici dobivaju samostalno sastavljen književni predložak s ključnim ulomcima iz književnog djela koji sadržajem odgovaraju prikazanim isječcima iz filma. Budući da je temeljni cilj opažanje osobitosti autobiografije, usporedba Christianine karakterizacije, jezika i izražajnih sredstava u filmu i književnome djelu, učenici dobivaju upute jednake onima prije gledanja filma: *Pri čitanju književnog predloška pozornost obratite na elemente autobiografije, na to kako se Christiane mijenja, kakvo je društvo u kojemu se nalazi, kakav je jezik u književnom predlošku te kojim je sredstvima zorno prikazan svijet mladih narkomana.*

Uspoređivanje i raščlamba povezujućih sastavnica

Budući da je jedan od sadržaja književnosti s kojima će se ovaj film povezati *autobiografija i biografija*, učenicima se postavljaju sljedeća pitanja: *Prema čemu ste prilikom gledanja filma mogli zamijetiti da se radi o autobiografiji? Prema čemu ste prilikom čitanja odlomaka mogli zamijetiti da se radi o autobiografiji?* Očekuje se da će učenici zamijetiti da je književno djelo pisano u prvom licu, pripovjedač je sveznajući, a ujedno je i glavni lik. U filmu je Christiane također sveznajući pripovjedač. Nadalje, učenicima se postavljaju pitanja: *Što je biografija, a što autobiografija? Koja je temeljna razlika između biografije i autobiografije?* Definiraju se autobiografija i biografija te učenici u bilježnice zapisuju njihove temeljne odrednice.

Sljedeći je nastavni sadržaj lik u književnome djelu, odnosno njegova psihološka i socijalna karakterizacija te motiviranost postupaka tako da će učenicima sljedeći zadatak biti usredotočiti se na lik Christiane F.: *Nakon što ste obratili pozornost na Christiane, društvo u kojemu se nalazi i kako se mijenjala u filmu i književnom predlošku, riješit ćete karakterološki dijagram (Prilog 5.) u kojemu ćete uz pomoć teksta, ali i filma odrediti tri njezine najvažnije karakteristike, potkrijepiti ih citatima iz književnog djela i filma.* Nadalje, učenicima se postavljaju sljedeća pitanja: *Kakva je to psihološka, a kakva socijalna karakterizacija? Što označava motiviranost postupaka lika?* Pojmovi se definiraju, a odgovori se zapisuju u bilježnice.

Jedno od obrazovnih postignuća jest usporediti film i književno djelo, a to će učenici napraviti u parovima: *Jedan od zadataka za vrijeme gledanja filma i čitanja bio je zamijetiti promjene kod Christiane, jezik kojim se likovi služe te sredstva kojima se zorno prikazuje sadržaj. Razgovarajte sa svojim partnerom te zajedno u usporednu tablicu (Prilog 6.) zapišite na koji je način u filmu i na koji je način u djelu prikazan razvoj, odnosno propast Christiane, jezik likova te sredstva kojima se prikazuje sadržaj.* Od učenika se očekuje da će zamijetiti kako se u filmu prikazuje Christianino fizičko propadanje (gubitak kilograma,

neurednost), a u filmu se koristi opis kako bi se prikazalo njezino fizičko, ali i psihičko propadanje. Jezik kojim mladež govori jednak je i u filmu i u književnom predlošku tako da se od učenika očekuje da će zamijetiti kako se mladež služi žargonom, slengom i kraticama. Izražajna sredstva kojima se zorno prikazuje sadržaj u filmu su glazba, scenografija, boje i šminka, a u književnom predlošku to su dijalog, opis i unutarnji monolog.

Tako je uspješno ostvarena korelacija nastavnih sadržaja filma i nastavnih sadržaja književnosti koji su propisani u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* u sedmom razredu.

5.2. Animirani film *Igra* u nastavi hrvatskoga jezika

Animirani film podrazumijevaju brojne vrste filmova koji nastaju uzastopnim snimanjem pojedinačnih sličica, odnosno tehnikom snimanja „sličica po sličicu“, a koje kasnije bivaju oživljene tehnikom filmske projekcije. Tada se stvara iluzija pokreta, nastaje život iz neživoga (Mikić, 2001: 111). Dušan Vukotić, jedan od autora Zagrebačke škole crtanoga filma, redatelj je i crtač čiji su animirani filmovi nezaobilazni u nastavi. Najvećim uspjesima smatraju se njegovi filmovi *Surogat*, za koji je nagrađen Oscarom, i *Igra*, igrano-animirani film koji je bio nominiran za Oscara (Filmski leksikon, 2008). Težak (1996.) navodi da se u nastavi jezika može pojaviti i nijemi i zvučni film. Za povezivanje sadržaja filma i sadržaja hrvatskoga jezika upotrijebit će se animirani film *Igra* u kojemu postoje zvukovi i glazba, ali u njemu nema riječi. Ovaj je film izabran jer postoje razne mogućnosti primjene filma bez riječi u nastavi jezika, ali ne iskorištavaju se često. Film *Igra* u nastavi jezika poslužit će kao lingvodidaktički predložak, a budući da se radi o igrano-animiranom filmu i filmu jednostavne tematike koji traje 12 minuta, obrada filma predlaže se unutar jednoga nastavnoga sata u petom razredu osnovne škole, kao sat usustavljiivanja nakon nastavnog sata obrade vokativa. Filmski nastavni sadržaji koji se mogu obraditi jesu *Animirani film – crtež ili predmet u pokretu (prepoznati osnovna obilježja animiranoga filma)* i *Zvuk u filmu*, a korelaciju se može ostvariti s jezičnim nastavnim sadržajima *Sklonidba imenica (vokativ; u govoru i pismu rabiti padežne oblike s provedenim glasovnim promjenama)* i *Rečenični znakovi (pisati zarez iza riječi u vokativu)* koji se u ovome satu vježbaju i usustavljaju. Korelacija će se ostvariti i sa sadržajima jezičnoga izražavanja (*pisanje dijaloga*). Prijedlog povezivanja donosi se u etapama gledanje filma – uspoređivanje i raščlamba povezujućih sastavnica – stvaralački rad.

Gledanje filma

Prije prikazivanja filma, učenicima se donose osnovni podaci o autoru i filmu. Slijedi usmjerenog gledanje filma sa sljedećim uputama: *Neki dijelovi ovoga filma pripadaju igranom, a drugi animiranom filmu. Obratite pozornost na dijelove filma koji pripadaju animiranom filmu i kako su ti dijelovi nastali. Što se s događa s nacrtanim dijelovima? Kakvi se sve zvukovi javljaju u filmu? Obratite pozornost na odnos između dječaka i djevojčice te zapišite koje su sve predmete crtali.*

Uspoređivanje i raščlamba povezujućih sastavnica

Nakon gledanja filma, učenicima se postavlja sljedeće pitanje: *Koji su dijelovi ovoga filma igrani, a koji animirani?* Očekuje se kako će učenici reći da su igrani dijelovi filma oni u kojima dječak i djevojčica crtaju, a animirani su dijelovi oni u kojima nacrtani dijelovi „oživljavaju“. Nakon toga nastavnik objašnjava učenicima da animirani film nastaje upravo „oživljavanjem“ crteža, definira se animirani film, učenici zapisuju definicije u bilježnice. Da bi se obradio nastavni sadržaj *Zvuk u filmu*, nastavnik učenicima postavlja sljedeće pitanje: *Kakve ste zvukove prepoznali u filmu?* Nakon što učenici odgovore da su prepoznali glazbu i zvukove koje su proizvodili dječak i djevojčica, nastavnik objašnjava da se zvukovi koje su proizvodili dječak i djevojčica nazivaju šumovima. Učenici u bilježnice zapisuju: „*U zvučnom filmu razlikuju se tri vrste filmskog zvuka: govor, šum i glazba*“ (Filmski leksikon, 2008).

Učenici su imali zadatak zapisati predmete koje su dječak i djevojčica nacrtali. Nastavnik na ploču piše predmete koje su učenici zamijetili: *cvijet, automobil, dizalica, djevojčica, miš, pas, kost, krava, drvo, kuća, puška, tenk, avion, raketa, kišobran*. Nastavnik učenicima govori sljedeće: *Napišite po jednu rečenicu u kojoj ćete iskoristiti svaku od napisanih riječi koja mora biti u vokativu, primjerice, „Automobilu, probušit ću ti gume“*. Nakon što su učenici završili, izlaze pred ploču i pišu rečenice – nastavnik tako provjerava jesu li učenici usvojili pravila o pisanju vokativa i zareza iza vokativa te im još jednom ponavlja kako moraju paziti na nastavak koji će dodati u vokativu i kako se vokativ mora odvojiti zarezom.

Stvaralački rad

Da bi učenici primijenili pravila o pisanju vokativa i zareza u vokativu, nastavnik im zadaje sljedeći zadatak: *Izaberite želite li biti dječak ili djevojčica te napišite dijalog u kojemu razgovarate s predmetima koje ste nacrtali. Dijalog neka se sastoji od 10 rečenica, dječak neka se zove Ivan, a djevojčica Maja. Morate se obratiti svakom svom predmetu i osloviti ga tijekom pisanja, primjerice, „Djevojčice, bježi!“ Isto tako, svaki vam predmet mora odgovoriti i osloviti vas*. Ovom vježbom učenici će vježbati pisanje dijaloga i pisanje vokativa te zareza. Nakon što su učenici završili s pisanjem, neki od njih čitaju svoje dijaloge.

5.3. Dokumentarni film *Povratak* u nastavi jezičnoga izražavanja

Za povezivanje filma sa sadržajima jezičnoga izražavanja može se odabrati bilo koji film (koji ima određenu vrijednost za prikazivanje) jer se na temelju bilo kojega filma može osmisliti pismena ili usmena vježba za učenike. Ipak, ovdje će se iz određenoga razloga upotrijebiti dokumentarni film: „Premda se i u povijesti filma dokumentarni rod pojavljuje prvi, a učenici ga gledaju već u prvim školskim danima kao nastavni film ili kod kuće na televiziji, u nastavnom planu prepušta se prednost animiranom i igranom filmu“ (Težak, 1990: 248). Dokumentarni film *Povratak* Petra Krelje nalazi se u dvama nastavnim planovima i programima, tj. na dvama popisima filmova; onome za šesti razred osnovne škole i onome za drugi razred gimnazije. Budući da srednjoškolski program prati teme propisane u programu za osnovne škole, očekuje se kako se na primjeru ovoga ili nekog drugog dokumentarnog filma detaljnije razrađuje propisana tema *Obilježja dokumentarnoga filma* o kojoj su učenici učili i tijekom osnovnoškolskog obrazovanja. Ovaj se prijedlog donosi za drugi razred gimnazije. Učenici na temelju dokumentarnog filma *Povratak* mogu obraditi *značajke izraza, vrste i kratku povijest dokumentarnog filma*, a korelacija se može ostvariti s nastavnim sadržajem *problemski članak* unutar izbornog programa predmetnog područja jezičnog izražavanja. Obrada navedenih nastavnih sadržaja donosi se u dvostrukom nastavnom satu. U prvom nastavnom satu učenici mogu gledati film i na temelju njega obraditi obilježja dokumentarnog filma, a u drugom satu mogu izvoditi pismenu vježbu pisanja problemskog članka, također na temelju filma. Prijedlog povezivanja donosi se u etapama gledanje filma – usporedba i raščlamba povezujućih sastavnica – stvaralački rad.

Gledanje filma

Prije prikazivanja filma, učenicima se donose osnovni podaci o autoru i filmu. Učenici u bilježnice zapisuju da su obilježja dokumentarnog filma: *pitanje istinitosti, pitanje zbilje, izlagački postupci u koje ubrajamo dokumentarističku naraciju, filmsku sliku i prikazani sadržaj*. Dobivaju sljedeće upute prije gledanja: *Tijekom gledanja filma obratite pozornost na ta karakteristična obilježja dokumentarnog filma, navedite primjere gdje ste ih prepoznali te kojim se filmskim tehnikama i planovima Petar Krelja poslužio kako bi istaknuo ta obilježja. Razmislite o problemu u kojemu se našla djevojčica Milka te kako bi se moglo pristupiti rješavanju toga problema.*

Uspoređivanje i raščlamba povezujućih sastavnica

Nakon što su učenici pogledali film, čitaju koja su obilježja dokumentarnog filma prepoznali i pomoću kojih filmskih tehnika. Učenici će na temelju obilježja dokumentarnog filma pitanja

istinosti i vjerodostojnosti navesti kako je prva filmska tehnika kojom se Krelja poslužio crno-bijeli film. Učenicima se može postaviti pitanje: *Zašto u dokumentarnom filmu Povratak dominira siva boja?* Nastavnik može pomoći odgovorom: „*Dominantnost sivoga, srednje sivoga i laganih odstupanja od njega posebno je pogodno za stvaranje dojma dokumentarističke objektivnosti – zbog toga se takvo sivilo toliko primjenjuje u dokumentarističkim filmovima.*“ (Peterlić, 2000: 96) i reći učenicima da crno-bijeli film, odnosno siva boja, stvara dojam dokumentarističke objektivnosti, što učenici zapisuju u bilježnice. Dalje, učenike se može pitati: *Koji se filmski planovi izmjenjuju u Kreljinu filmu?* Učenici zamjećuju izmjenu dvaju retorički najsnažnijih planova – totala i krupnog plana, a nastavnik navodi učenike da zaključe zašto je Krelja koristio krupni plan i upozorava ih da zapišu natuknice u bilježnice: *Krupni se plan rabi u filmovima s namjerom da se netko zapamti, da se izdvoji kao individua s posebnim značenjem za film; on je i pouzdan simptom intenziteta unutrašnjeg života, siline osjećaja i uzburkanosti mišljenja, ne i onoga što se misli.* Nastavnik može za primjer krupnog plana prikazati isječak iz filma u kojemu se uspješno prikazala silina osjećaja; kada scena prelazi s krupnog totala Milkina očuha na onaj majčin, niz čije lice cure suze dok šuti i pogledom izbjegava kameru i Milku. Nastavnik definira total kao „plan u kojem se obuhvatio ili čitav prostor, recimo čitav trg, grad (Zagreb sa Sljemena), ali i čitava dvorana“ (Peterlić, 2000: 72), učenici zapisuju definiciju i funkcije totala u dokumentarnom filmu; *Funkcije totala: prikazivanje bitnih fizičkih osobina danoga prostora, prikazivanje mjesta radnje, prikazivanje uvjeta života ljudi, psihološka funkcija prikazivanja stanja osoba – čovjek je viđen manji nego u ostalim planovima pa je i fizički inferiorniji.* Nastavnik može prikazati isječak iz filma kada socijalni radnik odvodi Milku od majke; prikazom totala vidi se Milkina samoća i napuštenost. Također, nastavnik može naglasiti sljedeće: *Filmska slika u nekim trenucima kaotično je komponirana što rezultira dojmom dokumentarizma tako da gledatelji mogu uočiti kako je riječ o zbiljskom prikazu pojavne stvarnosti.* Budući da učenici možda neće shvatiti naglašene pojmove, nastavnik ih može dodatno objasniti.

Stvaralački rad

U drugom nastavnom satu nastavnik objašnjava učenicima kako će njihov zadatak biti napisati problemski članak. Problemski je članak pismeni sastavak u kojem učenici rješavaju neki zajednički, svakidašnji problem. Visinko (2010.) navodi kako bi učenike u pisanju problemskih članaka trebalo usmjeravati na probleme koji su i njima primjereni, što znači na probleme koji se tiču njihova života i razvoja i društvene probleme u kojima sudjeluju i učenici. Nastavnik postavlja pitanje: *Koji se problem javlja u dokumentarnom filmu*

Povratak? Nakon što učenici odgovore da je problem socijalne prirode, odnosno djeca koja su završila kao socijalni slučajevi jer su ih roditelji napustili, nastavnik aktualizira temu i učenike navodi na razmišljanje: *Mislite li da takvih slučajeva ima i danas? Može li se u vijestima danas čuti da roditelji zlostavljaju ili napuštaju svoju djecu? Na Milkinu primjeru razmislite kakva postaju djeca koje roditelji zlostavljaju i odbacuju te kako se toj djeci može pomoći.* Nakon što učenici odgovore kako i danas ima takvih slučajeva, definira se problemski članak i daju se upute za pisanje. Prema Visinko (2010.) učenici će, nakon što odrede temu (problem), razmisliti o osnovnoj tvrdnji, te ponajprije vježbati sastavljanje samo uvoda. Zatim će se baviti istraživanjem problema (iskustvima, dokazima, primjerima), a nakon toga razmišljat će o mogućim rješenjima te će sastavljati završne dijelove. Nastavnik zato učenicima daje sljedeće upute: *Neka naslov problemskog članka bude Utjecaj roditeljskog zlostavljanja na dijete. Razmislite kako takav obiteljski odnos može utjecati na dijete, istražite taj problem, koliko se često događa, navedite neke primjere i razmislite o mogućim rješenjima. Uvod napišite na nastavi, a kod kuće napišite središnji dio i zaključak. Sljedeći put čitat ćete svoje problemske članke.* Nastavnik tijekom nastave pomaže učenicima sa sastavljanjem uvoda, a ostalo pišu kod kuće budući da pisanje problemskog članka zahtijeva dodatno istraživanje. Učenici će se tako detaljnije posvetiti istraživanju i pisanju.

6. Zaključak

U ovome se radu razložila tema o povezivanju filma s nastavnim sadržajima drugih područja Hrvatskoga jezika. Ponajprije se ukazalo na činjenicu da je, zbog sve veće dominacije tehnologije, nužno u škole uvesti *odgoj za medije* koji će učenike usmjeriti prema onim filmskim sadržajima koji su poticajni za njihov odgojno-obrazovni proces. Film i filmska umjetnost imaju prioritet kad se govori o medijima u nastavi i zato je film posebno važan u nastavi, ali njegove mogućnosti nisu dovoljno iskorištene.

U starom programu film je dijelom predmetnog područja medijske kulture, koja je u osnovnim školama dio obveznih sadržaja nastavnoga plana i programa, a u srednjim je školama dio izbornoga programa. Novim kurikulumom film se u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju smješta u predmetno područje kultura i mediji. Usporedbom filmskih nastavnih sadržaja u starom nastavnom planu i programu i novom kurikulumu, vidljivo je da je u novom kurikulumu naglasak na razumijevanju teksta u različitim kontekstima i razumijevanju kulture.

Film se uključuje i u nastavu književnosti, hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja. Vrlo čvrsta i česta veza filma i književnosti ostvaruje se na trima različitim razinama: na razini koordinacije, razini korelacije ili povezivanja filmskih i književnih sadržaja i na razini integracije ili sjedinjavanja filmskih i književnih sadržaja. U nastavi jezika film se, po nastavnoj svrsi, koristi na tri različita načina: 1. kao lingvodidaktički predložak, 2. kao filmskodidaktički predložak, 3. kao nastavni film. Film se u nastavi jezičnoga izražavanja koristi kao lingvodidaktički predložak, i to u nastavi usmenog i pismenog izražavanja i stvaranja, čime nastavnik potiče učenike na stvaralački rad koji razvija njihovu kreativnost.

Da bi se uspostavio metodički odnos povezivanja filma s drugim predmetnim područjima, pozornost se posvećuje odabranim nastavnim sustavima, tipovima filmskonastavnih sati, mjestu filmskih pojmova i strukturnih elemenata u školskoj interpretaciji, oblicima rada koji promiču povezanost filma s drugim nastavnim područjima i nastavnim metodama koje su usmjerene povezivanju filma s drugim predmetnim područjima, a na kraju se donosi struktura nastavnog sata interpretacije filma.

Film se lako i uspješno povezuje s nastavnim sadržajima područja književnosti, jezika i jezičnog izražavanja te su mnogobrojni načini njihova povezivanja u nastavi, a mnogobrojne su i pozitivne strane povezivanja nastavnih sadržaja. Uvažavajući sve navedeno, tako se osuvremenjuje nastava, učenici je počinju doživljavati na drugačiji način, kod njih se potiče

razvoj filmske kulture, a istovremeno se ostvaruju ishodi učenja iz drugih predmetnih područja.

7. Literatura

- Kajić, Rasima. 1979. Problemski pristup filmu. Knj. III. Filmoteka 16. Zagreb
- Mikić, Krešimir. 2001. Film u nastavi medijske kulture. Educa. Zagreb
- Peko, Anđelka, Pintarić, Ana. 1999. Uvod u didaktiku hrvatskoga jezika. Pedagoški fakultet. Osijek
- Peterlić, Ante. 2000. Osnove teorije filma. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb
- Rosandić, Dragutin. 2005. Metodika književnoga odgoja. Školska knjiga. Zagreb
- Težak, Stjepko. 2002. Metodika nastave filma. Školska knjiga. Zagreb
- Težak, Stjepko. 1996. Teorija i praksa nastave Hrvatskoga jezika 1. Školska knjiga. Zagreb
- Visinko, Karol. 2010. Jezično izražavanje u nastavi hrvatskoga jezika. Pisanje. Školska knjiga. Zagreb

8. Izvori

- Bjedov, Vesna. 2006. *Metodički pristupi filmu u nastavi hrvatskoga jezika nižih razreda osnovne škole*. Život i škola, LII, br. 15-16: 123-131.
<https://hrcak.srce.hr/25038>
Pristup 17. rujna 2019.
- Brešić, Vinko, Bubalo, Iva, Fališevac, Dunja, Jambrec, Olga, Muhoberac, Vesna, Pandžić, Vlado, Pranjković, Ivo, Samardžija, Marko, Težak, Stjepko. 1994. *Nastavni program za gimnazije. Nastavni plan za strukovne škole*. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
<https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/>
Pristup 15. rujna 2019.
- Ciboci, Lana. 2018. *Medijska pismenost učenika osmih razreda u Zagrebu*. Medijske studije 9, br. 17 23-46.
<https://doi.org/10.20901/ms.9.17.3>
Pristup 18. rujna 2019.
- Ciboci, Lana, Osmančević, Leali. 2015. *Kompetentnost nastavnika hrvatskoga jezika za provođenje medijske kulture u hrvatskim osnovnim školama*, u: Car, V., Turčilo, L.,

- Matović, M. (ur.), *Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medije*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, 121-138.
- Edel, Uli. 1981. *Christiane F. – Mi djeca s kolodvora ZOO*. Igrani film. <https://filmos.org/filmovi-sa-prevodom/christiane-f/>
Pristup 10. rujna 2019.
 - Erjavec, Karmen, Zgrabljic Rotar, Nada. 2000. *Odgoj za medije u školama u svijetu. Hrvatski model medijskog odgoja*. *Medijska istraživanja* 6, br. 1: 89-107. <https://hrcak.srce.hr/23377>
Pristup 10. rujna 2019.
 - Filmski leksikon. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. 2008. <http://film.lzmk.hr/>
Pristup 3. listopada 2019.
 - Gilić, Nikica. 2007. *Filmske vrste I rodovi*. Zagreb: Zagrebački holding d.o.o. – Podružnica AGM. <https://elektronickeknjige.com/knjiga/gilic-nikica/filmske-vrste-i-rodovi/>
Pristup 14. rujna 2019.
 - Ilišin, Vlasta. 2003. *Mediji u slobodnom vremenu djece I komunikacija o medijskim sadržajima*. *Medijska istraživanja* 9, br. 2: 9-34. <https://hrcak.srce.hr/23306>
Pristup 10. rujna 2019.
 - Krelja, Petar. 1975. *Povratak*. Zagreb film. Zagreb.
 - Lib, Waldemar. 2008. *Modern media in education – example of didactic movie production*. *Informatologia* 41, br. 3: 210-213. <https://hrcak.srce.hr/34336>
Pristup 18. rujna 2019.
 - Narodne novine. 2019. *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*. NN 10/2019. Zagreb: Narodn enovine, d.d. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html
Pristup 4. listopada 2019.
 - Vican, Dijana, Milanović Litre, Ivan. 2006. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.

https://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf

Pristup 4. listopada 2019.

- Vukotić, Dušan. 1962. *Igra*. Zagreb film. Zagreb.
- Vera Felscherinow, Christiane. 1978. *Mi djeca s kolodvora ZOO*.

<https://vanjabor.files.wordpress.com/2010/04/christiane-f-mi-deca-s-kolodvora-zoo2.pdf>

Pristup 5. rujna 2019.

9. Popis priloga

Prilog 1.

Popis filmova u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu

5. razred

1. Što je film: Uvod u filmske vrste
2. B. Dovniković: *Znatizelja*
3. D. Vukotić: *1001 crtež, Igra*
4. W. Fin, J. Sanford: *Pobuna na farmi*
5. W. Disney: po izboru
6. C. Wedge, C. Saldanha: *Ledeno doba*
7. Suvremeni animirani filmovi po izboru.

6. razred

1. Što je film: Filmska izražajna sredstva
2. Kazalište: Sve je to kazalište, Gužva na pozornici
3. Braća Lumiere, G. Melies
4. P. Krelja: *Povratak*
5. R. Zemeckis: *Forrest Gump*
6. S. Raimi: *Spiderman 2*
7. G. Lucas: *Zvezdani ratovi* (serijal)
8. W. Wyler: *Ben Hur*

7. razred

1. Što je film: Igrani film
2. Što je film: Gluma u filmu
3. Filmovi Ch. Chaplina
4. K. Golik: *Tko pjeva, zlo ne misli*
5. S. Daldry: *Billy Elliot* (ili neki drugi suvremeni film)

6. TV-serija *Smogovci* (ili neka druga aktualna i kvalitetna serija po izboru)

8. razred

1. Što je film: Filmska montaža
2. Zagrebačka škola crtanoga filma (Bourek, Grgić, Vukotić, Dovniković i dr.)
3. R. Sremec: *Zelena ljubav*
4. I. Škrabalo: *Slamarke divojke*
5. Z. Tadić: *Druge*
6. A. Babaja: *Breza, Romeo i Julija*
7. R. Benigni: *Život je lijep*

Prilog 2.

Popis filmova u Nastavnom planu i programu za gimnazije

1. razred

1. Z. Bourek: *Mačka, Bećarac*
2. B. Dovniković: *Ljubitelji cvijeća, Putnik drugog razreda*
3. D. Vukotić: *Igra, Surogat, Piccolo*
4. Z. Grgić: *Muzikalno prase*
5. A. Zaninović: *Zid*

2. razred

1. R. Sremec: *Zelena ljubav, Stranac, Vrijeme šutnje*
2. K. Papić: *Mala seoska priredba*
3. O. Gluščević: *Ljudi s Neretve, Pod zimskim suncem*
4. P. Krelja: *Mariška Bend, Povratak*

3. razred

1. A. Babaja: *Breza, Pravda, Mirisi, zlato i tamjan*
2. K. Golik: *Tko pjeva, zlo ne misli*
3. Z. Berković: *Ljubavna pisma s predumišljajem*

4. razred

1. A. Vrdoljak: *Gospoda Glembajevi*
2. F. Hanžeković: *Svoga tela gospodar*
3. A. Babaja: *Izgubljeni zavičaj*

Prilog 3.

Predloženi sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u osnovnoj školi

5. razred

Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:

- tekstovi: animirani filmovi, videoigre, igrani filmovi, isječci na mrežnim portalima, tj. suvremeni tekstovi s kojima se učenik svakodnevno susreće.

6. razred

Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:

- tekstovi: stripovi, televizijske emisije, časopisi.

7. razred

Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:

- tekstovi: tekstovi popularne glazbe, tinejdžerski časopisi.

8. razred

Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:

- tekstovi: suvremeni tekstovi s kojima se učenik svakodnevno susreće.

Prilog 4.

Predloženi sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u gimnaziji

1.razred

Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:

– preporučeni su tekstovi i višemedijski tekstovi: putopis, životopis, autobiografija, reklama ili popularnokulturni tekst; film, kazališna predstava ili strip.

2. razred

Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:

– tiskani i elektronički obavijesni, znanstveno-popularni, znanstveni i stručni tekstovi; auditivni, vizualni i audiovizualni izvori.

3. razred

Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:

– tiskani i elektronički obavijesni, znanstveno-popularni, znanstveni i stručni tekstovi; auditivni, vizualni i audiovizualni izvori.

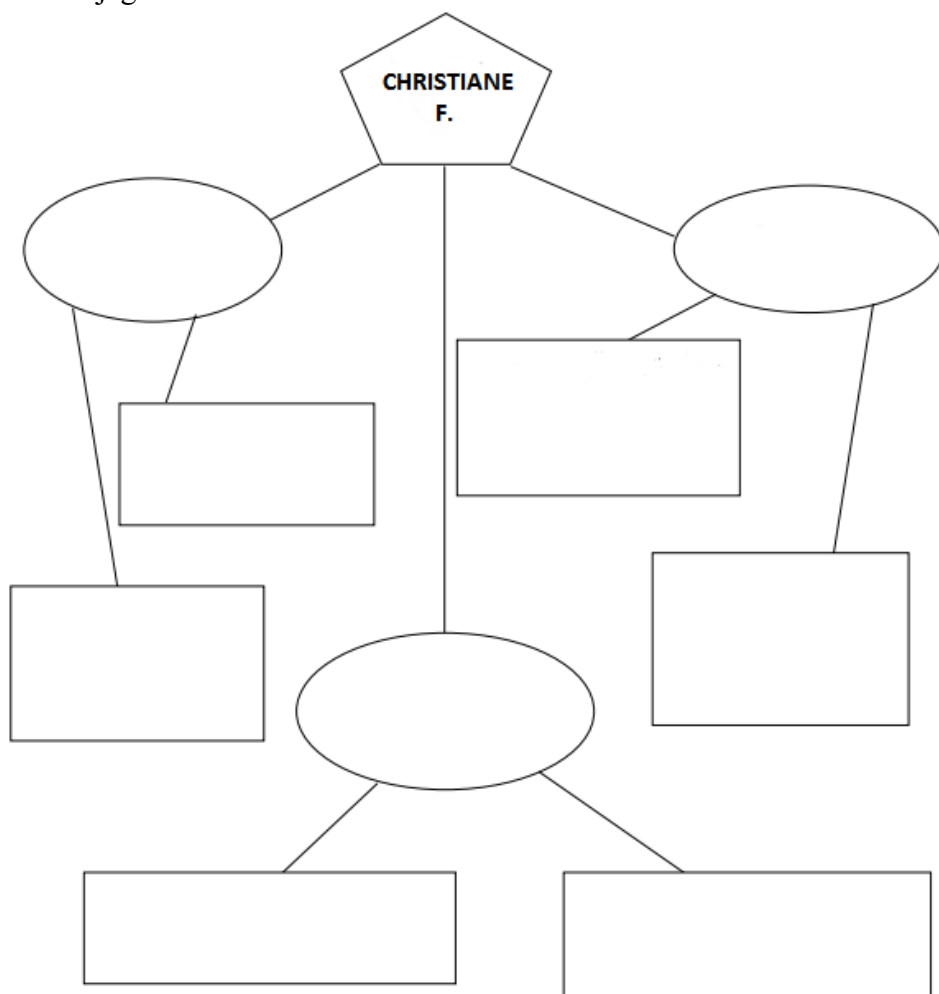
4.razred

Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:

– tiskani i elektronički obavijesni, znanstveno-popularni, znanstveni i stručni tekstovi; auditivni, vizualni i audiovizualni izvori.

Prilog 5.

Karakterološki dijagram

Prilog 6.

Usporedna tablica

	FILM	KNJIŽEVNI PREDLOŽAK
RAZVOJ LIKA		
JEZIK		
SREDSTVA		

10. Životopis

Renata Kovačević rođena je 22. svibnja 1995. godine u Hamburgu u Saveznoj Republici Njemačkoj. Osnovnu školu pohađala je u Osnovnoj školi August Cesarec u Špišić Bukovici, a nakon toga je završila opću gimnaziju u Gimnaziji Petar Preradović u Virovitici. Godine 2014. upisala je Filozofski fakultet u Osijeku, 2017. godine završila je preddiplomski studij i stekla titulu *prvostupnik Hrvatskoga jezika i književnosti i prvostupnik Engleskoga jezika i književnosti*. Iste godine upisuje diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Engleskoga jezika i književnosti, nastavnički smjer.